

رهوشی ئافره‌تان له سه‌نته‌ری نه‌وا تویژینه‌وه‌یه‌کی مه‌یدانییه له شاری دهوک

عزالدين عبدالصمد رسول* و جيهان عباس محمّد**
به‌شی کومه‌لناسی، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سه‌لاحه‌دین، هه‌ریمی کوردستان-عیراق
وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کومه‌لایه‌تی**

((مێژوو یا وه‌گرته‌نا فه‌کولییی: 7 ئیلول، 2020، مێژوو یا ره‌زامه‌ندی به‌لافکرینی: 13 کانونی نیکی، 2020))

پوخته

بابه‌تی توندوتیژی دژی ئافره‌تان و چۆنه‌تی رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی یه‌کێکه له‌ کاره له‌ پێشینه‌کانی بزووتنه‌وه و ڤه‌مه‌نیزمیه‌کان له‌سه‌ر ئاستی ناوخۆیی و زۆده‌له‌تی. له‌ هه‌ریمی کوردستاندا شیلته‌ره‌کان زیاتر بۆ نه‌و ئافره‌تانه‌یه، که هه‌ره‌شه یاخود توندوتیژیان به‌رامبه‌ر کراوه. ئامانجی نه‌م تویژینه‌وه‌یه بریتیه له‌ ده‌ستبێشانکردنی نه‌و هۆکارانه‌ی که کاریگه‌ریان هه‌یه له‌سه‌ر پیریاری قوربانیانی توندوتیژی خیزانی له‌ سوودوه‌رگرتن له‌ خزمه‌تگوازی شیلته‌ره‌کان. نه‌و مینۆده‌ی له‌م تویژینه‌وه به‌کارهاتوووه بریتیه له‌ مینۆدی چه‌ندیتی له‌ ڤیگای ئامرازی پرسیارنامه. هه‌روه‌ها کومه‌لگای تویژینه‌وه‌ش بریتیه له‌ سه‌نته‌ری نه‌وا له‌ شاری دهوک. جۆر و قه‌باره‌ی به‌شداربووانی رووپیوه‌که بریتیه له‌ به‌شداربووانی رووپیوی گشتی، که (126) ئافره‌ت وه‌رگیراون، به‌ نایه‌تی نه‌وانه‌ی هانایان بۆ شیلته‌ره‌کان له‌ ڤیکه‌وتی 2018/1/11 تا 2018/10/31 بردوووه. نه‌ه‌جامة‌کانی تویژینه‌وه نه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌خه‌ن، که هۆکاره کومه‌لایه‌تییه‌کانی وه‌ک: په‌یوه‌ندی خۆشه‌ویستی، ره‌دووکه‌وتن، ده‌ستدریژی سێکسی، جیابوونه‌وه، جۆره‌کانی توندوتیژی، ناپاکی هه‌وسه‌ری، به‌زۆر به‌شوودان، فره‌ژنی و هه‌ره‌شه‌کردن، هۆکاری سه‌ره‌کین که وا له‌ ئافره‌تانی کوردستان ده‌که‌ن، له‌ ماله‌وه ڤابکه‌ن و په‌نا بۆ شیلته‌ره‌کان بیه‌ن بۆ چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌کانیان و پاراستنی ژبانیان.

لیله‌کانی تویژینه‌وه: توندوتیژی خیزانی، ره‌وشی ئافره‌تان، ئافره‌تانی شیلته‌ر، ئافره‌ت له‌ شاری دهوک.

ده‌روازه

ده‌بێته هۆی به‌کاره‌ینانی جۆره‌کانی توندوتیژی دژی ئافره‌تان. زۆربه‌ی نه‌و ئافره‌تانه‌ی روو له‌ شیلته‌ره‌کان ده‌که‌ن دووچاری توندوتیژی چه‌سته‌یی، زاره‌کی و سێکسی یاخود هه‌ره‌شه‌ی کوشتن بوونه‌ته‌وه. ئامانجی شیلته‌ره‌کان دا‌بێنکردنی ژینگه‌یه‌کی له‌بار و ئارامه بۆ ئافره‌تان له‌ بواره جیاوازه‌کان و یارمه‌تیدانیان له‌ رووی یاسایی، دارایی، پزیشکی و ده‌روونی بۆ خۆیان و منداله‌کانیان (et al., 2018). (Fernández-González).

قه‌سه‌کردن له‌سه‌ر شیلته‌ره‌کانی ئافره‌تان ده‌گۆردریت به‌گۆره‌ی بۆچوونه‌کان و پێناسه‌کردنمان بۆ چه‌مکی توندوتیژی. پێمان وایه توندوتیژی دژی ئافره‌تان ده‌گه‌رێته‌وه بۆ بونیاد و ئاستی ڤۆشنییری نه‌ندامانی خیزان و هه‌وسه‌ره‌کان که ده‌بێته هۆی دروستکردنی په‌یوه‌ندی به‌هێز و نایه‌کسان له‌ زێوان هه‌ردوو ڤه‌گه‌ز، نه‌مه‌ش له‌ هه‌ندیک حاله‌تدا

ژينگه يه كي سه لامة تن بو قوربانان و خيزانه كانيان، له هه مانكاتيشدا دا بينكردني ژينگه يه كي پاريزراوي خيزايه و پيداني هه لپكي ديكه يه بو گوريني ژيان-ي قورباني بو ماوه يه كي دريڅا يه ن (Clevenger and Roe- Sepowitz, 2009). نه و نافرته تانه ي كه چوري په يوه ندييه كانيان توندوتيزي به خووه بينوه رووبه رووي گرفتې كورنخايه ن يان دريڅا يه ن ده بنه وه، نه و هس كار يگه ربي له سهر لايه ني جه سته يي، ده رووني، نابووري و كومه لايه تيبان به جي ده هيليت (Brewster, 2002). قورباني توندوتيزي كاتي كه ده ييت به كه يس قبولي نه و توندوتيزيه ناكات كه به رامبه ري ده كريت و سكالآ تومار ده كات (Ferraro and Johnson, 1983). له راستيدا، زوربه ي تويزه ران كوكن له سهر په يوه نديي خراپي مامه له كردن و داواي يارمه تيكردن له توره فهرمي و نافهرميه كان بو كه مكر دنه وه ي كار يگه ربي خراپي مامه له كردن له ماوه ي دريڅا يه نندا. له لايه كي ديكه وه، زوربه ي نه و نافرته تانه ي مامه له ي خراپيان له گه لدا ده كريت په كه مجار په نا ده بنه بهر خيزان و هاوريكانيان بو يارمه تيدانيان، پاشان كه چاره سهريان نه دوزيه وه نه و كات له شويني فهرمي داواي يارمه تي ده كه ن (Postmus et al., 2009).

تويزه ران له كار يگه ربه فيزيكي و سيكسي و چوره كان ي تري توندوتيزي له سهر ژياني نافرته تان ده كو لنه وه، بويان ده ركه وتوو كه مليونان نافرته تان دراون و توانيو يانه له ژياندا بميننه وه، نه مهش هه نديك جار به هو ي هاوكاري كردنيان له لايه ن خه لكان ي ديكه وه، جا چوري نه و هاوكاريانه هه رچي ييت. تويزه ران له م بواره له ليكولينه كانياندا بويان ده ركه وتوو نه و

توندوتيزي چينده ري نه خوشيه كي بيده نكه، كار يگه ربي له سهر هه موو ته مه نه كان ي نافرته تان و كچان هه يه، به لام كار يگه ربي له سهر هه ژاران و نه وانه ي رووبه رووي لاوازيي كومه لايه تي ده بنه وه زياتره (Malgesini et al., 2018). كيشه ي توندوتيزي خيزاني په كپكه له كيشه گرنگه كان كه كار يگه ربي گه و ره ي هه يه له سهر ژياني تا كه كه س، خيزان و كومه لگه. تويزينه وه نوييه كان نامازه بو نه وه ده كه ن كه توندوتيزي به رامبه ر نافرته تان و مندال به شيوه يه كي به رچاو له هه لكشاندا يه (الجبرين، 2005). نه گه ر توندوتيزي به رامبه ر نافرته تان به سروشتي خو ي رووداويكي نه يني ييت و ناماره كانيش نامازه ي پي نه كه ن، به تايه تيش ناماره كان ي تاواني نيوده له تي، كه زياتر له ولاته عه ره بيه كان به نه يني و شاراوه يي ده مي نيته وه، بو چه ندين هو كار ده گه ر يته وه، له لايه كه وه كومه لگاي عه ره يي له رووي بونيادي كولتور ييه وه كومه لگايه كي پاريزگار يكار و په كگرتوو و هه موو تاكيك گرنگي به ناوبانگي خيزانه كه ي ده دات، له لايه كي ديكه وه چوريك له دزه وه ستانه وه ي ده سته به كومه ليان له سهر هه ر كرداريكي خراپ له م كومه لگايه روو ده دات، به تايه ت نه و ره فترانه ي كه ده بنه هو ي شه رمه زاري بو خيزان و خيل. له بهر نه وه ي نه م كومه لگايه كار ده كات بو هيشتنه وه ي هه موو نازاوه و گرفتكي خيزاني به شاراوه يي، نه گه رچي توندوتيزيشي تيدا به كار هاتييت (عبدالمحمود و البشري، 2005).

هه روه ها، (Kasof) (1994) جه خت ده كاته وه كه شيلته ر زور گرنگه بو نه و نافرته تانه ي له توندوتيزي راده كه ن. شيلته ره كان شوينيكي نارامن،

له توپزینه وه په کی دیکه دا ده رکه و تووه به ریژه ی (۷۰-۹۰٪) ی نه و نافرته تانه ی له ماله وه دوو چاری توندوتیژی خپزانی بوونه ته وه به بهر چاوی منداله کانیا نه وه بووه. که کاریگری پر استه و خو ی له سر چه ندین مندالی کچ و کوری قوتابخانه کاندایه چی پش تووه، هه روه ها ده رکه و تووه نریکه ی (۸۰-۹۰٪) منداله کان توندوتیژی به کیان بینوه که به رامبر دایکیان نه نجام دراوه et (Fernández-González al., 2018).

توپزه ران (Roberts and Lewis (۲۰۰۰)، ناماژه بو نه وه ده که ن، له م روژگار ه دا مامه له ی خراپ له گه ل نافرته تان بووه به دیارده په کی فراوان و ترسناک له ولاته په کگر تووه کانی نه مریکا. ناماره کان ده ریان خستووه که سالانه له نیوان (۲ و ۸.۷) ملیون نافرته دهنه قوریانی خراپ مامه له کردن له لایه ن هاوسه ره کانیا نه وه. نریکه ی په ک له سر سیی نافرته تان له لایه ن هاوسه ره کانیا نه وه تووشی جوړیک له جوړه کانی توندوتیژی جه سته یی دهنه وه. هه روه ها، هه موو هه فته په ک له ناوچه جیاوازه کانی نه مریکا چه ندین راپورتی ترسناک ده رباره ی کوشتنی نافرته تان له لایه ن میرده کانیا نه وه، هاوسه ری پیشوویان یا خود هاوری کوری پیشوویانه وه توومار ده کریت. نه م تاوانانه ده گمن نین، به لکو به شیوه په کی زور به ربلاون. به هه مان شیوه (Perez et al., 2012) له توپزینه وه په کی دیکه دا بویان ده رکه و تووه، که نریکه ی (۲۵٪) نافرته تانی نه مریکی به شیوه په کی پر استه و خو پرووه پرووی هه ندیک له جوړه کانی توندوتیژی له لایه ن هاوسه ره کانیا ن بوونه ته وه. نیستا، زیاتر (۴۰٪) نه و نافرته تانه ی مامه له ی خراپیان له گه لدا ده کریت له

نافرته تانه ی رزگاریان بووه به ده ست چه ندین کیشه ی جه سته یی، ده روونی و نابوو رییه وه ده نالینن. له کو تایدایا، بو دوزینه وه ی چاره سر بو نه و بارودوخه توپزه ران پیشنیازی دایینکردنی خزمه تگوزاریی کومه لایه تیایان کردووه، له وان ه ش شیلته ر بو حاله تی ته نگه تاوی، گرووی پالپشستی و یارمه تیدان، راپوژکاری تاکه که سی و چه ندان خزمه تگوزاریی دیکه، جه خت له سر با شترکردنی بارودوخی سوژداری و ده روونی رزگار بووانی توندوتیژی خپزانی ده که نه وه (Postmus et al., 2009).

هه ندیک چار له بزووتنه وه شه لته رییه کان وه ک وه لامیک بو گرفتی توندوتیژی ته ماشا ده کریت، نه ک وه ک هه نگاویکی گورانی کومه لایه تی بو کو تایدیپینان توندوتیژی (Weiner, 1991). زوربه ی شیلته ره کان به دیدگای فیمه نیزمییه کان کاریگر بوون. له وان ه په هوکاری نه مه ش بگه ریته وه بو نه و مملانی سره کییه ی که له نیوان سیسته می کو تروولی کومه لایه تی و تایدیولوژیای فیمه نیزمییه کان هه یه (Johnson, 1981). بزووتنه وه ی نافرته تانی دژ به توندوتیژی هه ر له سالانی ۱۹۷۰ کان کاریان له سر زیادکردنی هو شیا ریی کومه لایه تی و توپزینه وه و سه رنج راکیشانی میدیا ده کرد، سه باره ت به کیشه ی توندوتیژی خپزانی (Berns, 2004). له گه ل نه و داویه ی که ده لی: (هیچ شوپنیک نیه بو ی بچین)، بو یه کومه لگه گه شتو ته نه و باوه ری هه بوونی خزمه تگوزاریی شیلته ره کان بو ته حاله تیکی زه رووری بو خپزان و کومه لگا (Clevenger and Roe-Sepowitz, 2009).

هه په، كه گه واهي (شاهیدی) نه و خراب مامه له كړدن بوونه ته وه له ناو سيسته می خيزانه كانيان (Clevenger and Roe-Sepowitz, 2009).

ته نيا گه نجان نازاري خرابي توندوتيزي خيزانيان نه چه شتووه، به لكو مندالانيس قوربانين (Zorza) (1995)، بوي دهر كه وت نه و مندالانه ي رووبه رووي توندوتيزي خيزاني بوونه ته وه زياتر كپشه ي ره فتاري، سوزداري و نه قليان هه په. بوي به شداربوواني رووپويه كه زانراوه، كه مندالي نه و ژنانه ي توندوتيزيان به رامبه ر كراوه زياتر تووشي دلهر او كي و حاله تي تووره بوون و گرتي پرايي، خه وزران يان ناركي خه وتن، لاوازي باوه ربه خو بوون و لاوازي تواناي زاره كي و جه سته يي به به راورد به و مندالانه ي كه وا توندوتيزي خيزانيان له ناو ماله كانيانا نه يانينيوه (Clevenger and Roe-Sepowitz, 2009) له زوربه ي حاله ته كاندا، مندالاني نه و نافرته تانه ي توندوتيزيان به رامبه ر كراوه به نامانج گيراون واته: نه وانيس به شيوه يه ك له شيوه كان نازار دراون، نه گه ر قوربانيس نه بن له وانه يه تووشي جوړيك له جوړه كاني نه خو شي دهرووني يا خود نه قلي ده بنه وه له نه جامي بينيني به كار هيناني توندوتيزي به رامبه ر دايكيان. هه موو ساليك كه نافرته تان دوو چاري توندوتيزي ده بنه وه له لايه ن هاوسه ره كانيانه وه، نه وا منداله كانيان 1,500 جار زياتر تووشي مامه له ي خراب ده بنه وه. له تويزينه وه يه كدا، به ريزه ي (27%) قوربانيني تاواني توندوتيزي خيزاني مندالوون (Roberts and Lewis, 2000).

له كو تاي تويزينه وه كه ياندا (Campbell and Soeken) (1999) گه يشتوونه ته نه و نه جامي كه (44%) ي نافرته تاني به شداربووي تويزينه وه كه يان به رده وام

كاتي هيرشكردنه سهريان يان نازاردانيان تووشي برينداربوون ده بنه وه. زوربه ي كات نه و نافرته تانه ي رووپان له به شي توندوتيزي خيزاني شيلته ره كان كرووه زياتر نه و نافرته تانه ي كه رووبه رووي نازاري توندوتيزي و برينداربووني توند بوونه ته وه به به راورد به نافرته تاني ديكه (Perez et al., 2012). له فهره نسا، سالانه مليون و نيويك نافرته توندوتيزيان به كار ده ينري ت (الجبرين، 2005).

هه روه ها، (Tjaden and Thoenne) (2002) له راپورته كه ياندا رايانگه يان دووه، كه يه ك له سه ر چواري نافرته تان له ماوه ي ته مه نياندا رووبه رووي توندوتيزي خيزاني ده بنه وه. نزيك له م ريزه يه له توركي له هه ر (10) نافرته تيك (2) نافرته نه وانه ي خيزاندارن له ژيانياندا توندوتيزي جه سته يان به رامبه ر كراوه (Diner and Toktas, 2013). له

سالي (2000)، (247.1) نافرته كوژراون له لايه ن (هاوژين - كه ساني نزيك). قوربانيني توندوتيزي خيزاني نه وانه ي نه يان توانيوه بگه نه پريار يان به ده ستم پيناني حيمايه (پاراستن)، زياتر ده توانن خزمه تگوزاري شيلته ر به كار به ينن به به راورد به وانه ي سيسته مي پاراستنيان هه په. نه و كه سانه ي برينداربوونه به هو كاري توندوتيزي خيزاني زياتر ده توانن سوود له خزمه تگوزاري شيلته ر وه ربگرن تا نه و كه سانه ي بريندار نه بوونه (Tjaden and Thoennes, 2002). له لايه كي ديكه وه، قوربانيني توندوتيزي خيزاني خاوه ن مندال، له وكاته ي له ماله وه رووداوه كه روويداوه، له وانه يه زياتر خزمه تگوزاريه كاني شيلته ر به كار به ينن له وانه ي كه مندالپان نييه. قوربانيان زور ترسيان له سه لامه تي منداله كانيان

ناشکرانه‌کریت و ریگه به‌که‌سیش نه‌دریت ته‌داخول بکات. سه‌ره‌رای نه‌وه‌ش، ملکه‌چه بو پیوه‌ری خیزانی سه‌باره‌ت به‌رول و پیشبینیکردن و ناوه‌ندی هیز و هوکاری کاریگه‌ر تیدا، هه‌ندی‌کجار ملکه‌چ نابیت بو یاساکان، به‌لکو یاسایی تایه‌ت به‌خوی هه‌یه بو خیزان و نه‌ندامه‌کانی (الجبرین، 2005). لیره‌دا بومان روون ده‌بیته‌وه که هه‌ره‌شه و توندوتیژی به‌هه‌موو جوړه‌کانیه‌وه په‌کیکه له هوکاره‌کان که ئافره‌تان له ماله‌وه رابکه‌ن و په‌نا بو شیلته‌ره‌کان به‌ن، وه‌ک شوینیکی ئارام یاخود بو پاریزگاریکریان یان بو چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیان. له‌م توپزینه‌وه‌یه‌دا له ریگه‌ی چهند ته‌وه‌ریکه‌وه هه‌ولده‌دریت باس له ره‌وشی ئافره‌تان له سه‌نته‌ری نه‌وا له شاری دهوک بکریت. ته‌وه‌ره‌کانی ئه‌م توپزینه‌وه‌یه بریتین له:

په‌که‌م: تیوره‌کانی شیکردنه‌وه‌ی شیلته‌ر و توندوتیژی خیزانی

تیوره‌کان زور گرنگر، له‌به‌رته‌وه‌ی یراقه‌ی شته ئالوزه‌کانی ژبانی تاکه‌کان ده‌کات. زوریک له‌مؤدیل به‌کاره‌اتوون بو ریبه‌ریکردنی چهن‌دین میتودی جیاواز سه‌باره‌ت به‌ توندوتیژی خیزانی و به‌تایه‌ت توندوتیژی دژ به‌ ئافره‌تان، دوو له‌و تیوره‌انه بریتین له‌ تیوری (ئیکولوژی Ecology) (ژینگه‌یی)، و تیوری توندوتیژی به‌شیوه‌ی بازه‌یی. له‌م توپزینه‌وه‌یه‌دا ئه‌و دوو تیوره‌مان په‌کاره‌یتاوه بو شیکردنه‌وه‌ی ره‌وشی ئافره‌تانی سه‌نته‌ری نه‌وا له شاری دهوک.

مامه‌له‌ی خراپیان له‌گه‌ل کراوه، زیاتر تووشی گوشار و خه‌موکی ده‌بنه‌وه به‌به‌راورد له‌گه‌ل ئه‌و ئافره‌تانه‌ی که ژبانیکی ئاسایی به‌سه‌رده‌به‌ن (Bybee and Sullivan, 2005). (نومپسن و ئه‌وانی تر) (2000) له‌ توپزینه‌وه‌که‌ی‌اندا بویان ده‌رکه‌وت که ئه‌و ئافره‌ته ئه‌مریکیانیه‌ی به‌ره‌گه‌ز ئه‌فریقین و داها‌تپان که‌مه به‌ ریژه‌یه‌کی زیاتر مامه‌له‌ی خراب و که‌می پشتگیری کومه‌لایه‌تپان لیده‌کریت به‌به‌راورد به‌ ئافره‌تانی ئاسایی. بویه که‌می پشتگیری کومه‌لایه‌تی ده‌بیته‌ هوکی خه‌موکی و بیزاری. هه‌روه‌ها، ئه‌و ئافره‌تانه‌ی سه‌رچاوه‌ی داها‌ت و توری پشتگیری کومه‌لایه‌تپان لاوازه زیاتر تووشی لیدان ده‌بنه‌وه به‌به‌راورد به‌و ئافره‌تانه‌ی باری ئابووریان باشه و پشتگیری کومه‌لایه‌تپان هه‌یه (Bybee and Sullivan, 2005). خزمه‌تگوزراییه‌کانی شیلته‌ر ده‌توانری وه‌ک سیسته‌میکی کومه‌لایه‌تی سه‌لامه‌ت ته‌ماشاشا بکریت، که‌وا ده‌کات قوربانیه‌که دووباره رابه‌پنریته‌وه له‌سه‌ر سیستمی ئاسایی ژبان (Clevenger and Roe, 2009). (Sepowitz, 2009) له‌ لایه‌کی تر، زوربه‌ی ئه‌و ئافره‌تانه‌ی که‌وا ده‌ربازبوونه و هه‌لاتوون له‌ توندوتیژی خیزانی به‌بی شوین ده‌میننه‌وه، ئه‌مه‌ش به‌هوکاری پشت به‌ستنیان (له‌ رووی ئابووری) هه‌وه به‌و که‌سانه‌ی که‌ مامه‌له‌ی خراپیان له‌گه‌ل کردوون (میره‌ده‌کانیان یاخود نه‌ندامانی خیزانیان)، له‌به‌رته‌وه‌ی خویان توانای خو به‌رپوه‌بردنیان نیه وه‌ک دوزینه‌وه‌ی کار و پاراستنی خیزانیان (McNulty et al., 2009).

توندوتیژی خیزانی جیاوازه له‌ توندوتیژییه‌کانی تری مروفايه‌تی، ئه‌م توندوتیژییه‌ سنووری خیزان ده‌گریته‌وه، له‌ نه‌ینی ته‌واو نه‌جامده‌دریت و زوربه‌ی کاته‌کان هه‌ولده‌دریت

۱-۱: تیۆری ئیکۆلوژی و توندوتیژی خیزان

تیۆری ئیکۆلوژی بەشیۆهیهکی بەرفراوان زیاتر جەخت لەسەر کاریگەرییە کۆمەلایەتی و کلتووورییەکانی توندوتیژی خیزانی و جۆرهکانی خراپ مامەلەکردن لەگەڵ ئاڤرەت و مندال و بابەتە جێندەرییەکان دەکاتەو (Belsky, 1993).

ئەو تیۆرە بونیاد نراوە لەسەر شیۆه یان نموونەى ژیان کەوا (کارل گێرمان Alex Carel Germain و ئەلیکس گیتەرمان Alex Giterman) گەشەیان پێداوە. ئەو شیۆهیه پێیوایە کە ڕەفتاری مەرفەقەکان کۆمەلێک هۆکار دەستنیشانى دەکات لەناوەخۆى خودى هەریه کێکیان یان لەناوەوهى خیزانیان و یاخود لەناو بونیادی کۆمەلایەتی و کلتووری گەورە. لایەنگرانی ئەو تیۆرە پێیان وایە بارودۆخی توندوتیژی لەوانەیه لە دەرنهجامی جۆرێک لە کاراییکی (تیکەلاوی) نێوان هۆکاری کەسی و بارودۆخە کۆمەلایەتی، سیاسى و کلتوویریەکان بێت (ههلال، ۲۰۰۷).

(گابریانو Garbarino) (۱۹۷۷) و (بلسکی و فەندورا Belsky and Vondra) (۱۹۸۹) و (بلسکی Belsky) (۱۹۹۳) کاریان کردووه لەسەر شیکردنەوهی تیۆری ئیکۆلوژی بۆ شیکردنەوهی سروشتی ئالۆزییەکانی توندوتیژی خیزان و هۆکار و کاریگەرییەکان. ئەو تیۆرە پێشنیاز دەکات کەوا هەموو توندوتیژی و خراپ مامەلەکردنێک دەست پێدەکات و زیاد دەکات بەهۆی زیادبوونی گوشاری کار و نەبوونی هاوسەنگی لەسەر تاکەکەس (گەشەسەندنی ئۆنتۆجینیک)، و لەسەر خیزان (مایکرو سیستم) و کۆمەلگا (ئیکو سیستم) و لەسەر کلتووور (ماکرو سیستم)، کە کاریگەریی

راستەوخۆی لەسەر تاکەکەس و خیزان هەیه (Belsky, 1980). بۆ بەشداربووانی ڕوویۆیهکە، ئەو باوک و دایکانەى لاوازن یان کەموکوریان هەیه لە لێهاتووی و شارەزای خۆگونجاندن ئەوانەن کەوا گرتی گوشاری کۆمەلایەتیان هەیه، و زیاتر ئەوانە کێشەیان هەیه لەکاتی وەلامدانەوه یان مامەلەکردن لەگەڵ کەسانی دەورووبەریان لەوانەش خیزان و مندالەکانیان و بەردەوام ڕەفتاری هەلچونیان هەیه. ئەمەش ئەگەری مەترسی توندوتیژی و خراپ مامەلەکردن زیاتر دەکات لەگەڵ ئاڤرەتەکە یان مندالەکان لەلایەن پیاوێکە (باوک یان براکە). بۆ بەشداربووانی ڕوویۆیهکە ئەم جۆرە توندوتیژیانە ڕووبەرۆوی ئەوان دەبێتەوه کەوا کەمئەندامن لەناو خیزان یان کێشەى دەروونی و ئەقلیان هەیه، یان ئەو باوک و دایکانەى کەوا هێشتا گەنجن (تەواو پێنەگەیشتون بۆ ئەوهی بین بە باوک و دایک)، یان کێشەى تۆرەیی و هەلچوون یاخود کۆنترۆلکردنی تۆرەیان هەیه. بەبێ بوونی وەرگرتنی یارمەتی لەلایەن ڕیکخراو یان دامەزرادەکان لەناو کۆمەلگا بۆ کەمکردنەوهی ئەو گوشارە خیزانییە لەوانەیه ئەگەری توندوتیژی و خراپ مامەلەکردن زیاتر بکات (Clark et al., 2007).

لەهەمانکاتدا (Cicchetti and Rizley) (۱۹۸۱) مۆدیلەکیان دروست کرد سەبارەت بە خراپ مامەلەکردن و توندوتیژی خیزانی بەتایبەت لەزێوان هاوسەران و دژ بە مندال و فەرامۆش کردنیان. ئەوان هەولەکانیان بۆ ئەوه بوو، بۆ ئەوهی بەتەواوی لە هۆکارەکانی پشت توندوتیژی خیزانی دەستنیشان بکەن و کاریگەرییەکانی ئەو توندوتیژیەش ڕوون بکەنەوه. بۆیه

۲-۱: تیۆری بازەپیی توندوتیژی

ئەو جۆرە تیۆرە پێیوایە توندوتیژی بەشیۆهپیی بازەپیی دروست دەپیت. ئەم تیۆرە لەلایەن (لینۆر ولکەر) لەسالی ۱۹۷۶ گەشەسەندنی بەخۆوە پینی، لەدەرئەنجامی پەکیک لە تیۆرینەووەکان کە ئەنجامی دابوو لە ولاتە پەگرتوووەکانی ئەمریکا و بەریتانیا. تیۆری توندوتیژی بازەپیی پراقی ئەو دەدات، کە چۆن و بۆچی پەفنازی تاکەکەس توندوتیژی خیزانی ئەنجام دەدات و ئەگەری گۆرانی هەپە بەشیۆهپەکی زۆر Scannapieco and Connell-Carrick, 2005).

ئەو تیۆرە بە تووندی گریډراوہ بە چەمکی خول یاخود بازەپیی توندوتیژی. هەندیک پیناسەپی ئەو تیۆرە دەکەن بە تیۆری میراتگری توندوتیژی بەدریژایی نەووەکان. ئەو تیۆرە جەخت دەکاتەووە لەسەر ئەوہی توندوتیژی فیری دەپین لە چوارچۆپوہی خیزاندا لاسایی و دووبارەپ دەکەپنەو، پاشان لە نەوہپەکەوہ بۆ پەکی دیکە دەگوازپتەوہ. ئەو مندالانەپ خۆپان وەک قوربانپ توندوتیژی خیزانی دەناسپن، یاخود توندوتیژی خیزانی لە ناو خیزان لەبەرچاوپان ئەنجامدراوہ، ئەوان گەورە دەبن لەناو جۆرە ژینگەپەکی پیرق و قین و دوژمنایەت و دەبنە لاسایکەرەوہپ ئەو توندوتیژیە و هەمان توندوتیژی ئەنجام دەدەن بەرامبەر بە مندال و هاوسەرەکانپان بەهەمان رینگە و شپۆاز کە خۆپان پیندا تپەرپوون یاخود پینوپانە. بەم شپۆهپە، ئەم تیۆرە بۆچوونپ واپە کە توندوتیژی زنجیرەپەکی تپکەلکپش و پپکەوہبەستراون(الجبرین، ۲۰۰۵).

زۆرپک لە تیۆرەران دەستپشانپ نایدیۆلۆژپای ئەو تیۆرە دەکەن لەسەر پنەمای (توندوتیژی، توندوتیژی

پپان وابوو تیۆرینەوہپ مەپدانپ پپوستپ بە شپۆازی لپھاتووی راستەوخۆپ گەشەکردن و ساییکۆپاسۆلۆژپ (ئەو زانستەپ دەکۆلپتەوہ لە نەخۆشپپە دەروونپپەکان) و کەسایەتپ و تیۆرینەوہپ خیزان و سپستەمپ تیۆرپ کۆمەلایەتپ هەپە. بۆپە ئەو تیۆرە وادەکات کە زیاتر لە میتۆدی (پراگوزەر - ئپنتقالپ (the transactional methods) تپنگەپن بۆ تپگەشتن لە پروسەپ ژینگەپپ و کاریکتەرەکانپ هاوسەران(دایک و باوک) و کاریکتەری مندال کە وەکو هۆکار بەشدارن لە شپۆازەکانپ توندوتیژی خیزانی و فەرامۆشکردنپ پەکتر (Cicchetti and Lynch, 1993)

بەشپۆهپەکی گشتپ، تیۆرپ ئپکۆلۆژپ پپشنپاز دەکات کە توندوتیژی و خراب مامەلەکردن دژ بە ئافرەت و مندال و توندوتیژی چپندەری لە دەرئەنجامپ گۆشارپ کۆمەلایەتپ و ژینگەپپ وەک بارودۆخپ ژپان لەوانەش پپکاری، گرتنپ ماددپ، توندوتیژی خیزان، توندوتیژی ناو کۆمەلگا، هەموو ئەمانە وەک هۆکاری مەترسیدار- رپسک لە بابەتە تپۆرپەکە لەخۆ دەگریت. ئەم جۆرە تپروانپنە پپیوایە کەوا بونپادی ئپکۆلۆژپ خیزانی، لەوانەپە بپتە هۆپ بارودۆخپ نالەبار و پیر لە گۆشار، کە کاریگەری هەپیت لەسەر توانا لپھاتووی هاوسەر بەرامبەر بە خیزان و مندالەکانپ بە دابپنکردنپ پپداوئستپپە سەرەکیپەکان (Newberger et al., 1983). کەواتە بۆ تپگەپشتنپ تەواو لە توندوتیژی خیزان و پەنابردن بۆ شپلتەر و کاریگەریپەکانپ باشتر واپە ئاماژە بە هۆکارە مەترسیدارەکان بکەپن لە ناوہرۆکی ئەم تیۆرینەوہپەدا.

توندوتیژی ده‌بن به‌ریگی تهماشا کردن و چاولیکه‌ری دایکان و باوکان، بویه ئەمەش دەگوازیتەوه بۆ نه‌وه‌کانی تر. ئەو جوړه یان شیوازه توندوتیژی ئەمەش ناماژەدانه به‌جوړیک له توندوتیژی بازنه‌یی که خۆی دووباره ده‌کاته‌وه له‌ناو خیزان و کۆمه‌لگادا (Dodge et al., 1990; WHO, 2007). له‌بەر ئەمەیه (توندوتیژی و خراب مامه‌له‌کردنی بازنه‌یه‌ی) پێشنیازی ئەوه ده‌کات، که ئەو جوړه توندوتیژی به‌جوړیک له کاریگه‌ری دوور مه‌ودا له‌سەر مندال به‌جی ده‌هیلئ و مندالانیس هه‌مان مۆدیل له توندوتیژی دژ به‌دایکیان یان باوکیان یان خوشک و براکانیان به‌کارده‌هین له ژبانی روژانه‌یاند. وه‌ک ده‌رکه‌وتوووه ئەو باوکانه‌ی که توندوتیژیان به‌کاره‌یناوه به‌رامبه‌ر به‌ ژنه‌کانیان و منداله‌کانیان زۆرینه‌یان کاتی خۆی توندوتیژیان به‌رامبه‌ر به‌کاره‌اتوووه، بویه‌ش (توندوتیژی و خراب مامه‌له‌کردنی بازنه‌یه‌ی) پێیان وایه ئەمه باشتین میتۆده بۆ په‌روه‌ده‌کردن و ریکخستن و دیسپلن کردنی ئافره‌ت و منداله‌کانیان و هه‌یج جوړه مۆدیل یان تیۆریکی دیکه به‌ جیگه‌وه‌ی ئەو مۆدیلە دانانین له‌شیوازی ره‌فتارکردن له‌گه‌ل خیزان و منداله‌کانیان. بویه ئەمه پێیده‌گوتی (توندوتیژی شیوازی بازنه‌یه‌ی). هه‌روه‌ها پێشی ده‌گوتی (توندوتیژی نیوان نه‌وه‌کان و دووباره بوونه‌وه‌ی) intergradational violence (Samuels, 1986; Wu et al., 2004; Dixon, et al., 2005; Barnett et al., 2010; Bartlett, 2012)

به‌گوێره‌ی بۆچوونه‌کانی ئەم تیۆره ده‌گه‌ینه ئەو ده‌رئه‌نجامه‌ی، که توندوتیژی خیزانی وه‌ک بازنه‌یه‌ک وایه له نه‌وه‌یه‌که‌وه بۆ نه‌وه‌یه‌کی تر ده‌گوازیتەوه و خیزانی توندوتیژ ئەندامی توندوتیژ به‌ره‌مه‌ده‌ییت و

به‌ره‌مه‌ده‌ییت)، ئەو بۆچوونه ره‌ت ده‌که‌نه‌وه، که ده‌لی تهنیا بازنه‌ی توندوتیژی له‌سەر توێژه‌ران ده‌وه‌ستیت، به‌لکو هه‌موو ئەوانه‌ش ده‌گریته‌وه، که مامه‌له ده‌که‌ن له‌گه‌ل ئەوه‌ی توندوتیژی ئەنجامداوه (که‌سی توندوتیژ یان تاوانبار)، قوربانیان، پسپوران و فه‌رمانبه‌رانی داموده‌زگا حکومییه‌کان، که ئەوه‌ش پرۆگرامی چاودێریکردنی مندال و پرۆگرامی ته‌داخول کردن له‌خۆ ده‌گری، که جوړیک له هه‌لوێست وه‌رگرتن به‌رامبه‌ر به‌و دایک و باوکانه‌ی پروبه‌رووی توندوتیژی بوونه‌ته‌وه، له‌کاتی مندالیان ئەوا خوشیان بوونه‌ته نموونه‌یه‌کی مه‌ترسیدار له‌سەر منداله‌کانیان (الجبرین، 2005).

(ولکه‌ر) سی جوړ توندوتیژی باسکردوووه، وه‌ک: قوناغی بونیادی دله‌راوکی، قوناغی ته‌قینه‌وه یان هه‌لچوون و رووداوی لیدانی به‌هیز. (ولکه‌ر) ئەو سی جوړ شیوه له‌بازنه‌ی توندوتیژی به‌کاره‌یناوه بۆ شیکردنه‌وه‌ی تاجه‌ند ئافره‌ت بۆته قوربانی و ده‌که‌ونه ناو حاله‌ته‌کی که‌موکوری وه‌رگه‌راو له‌ناو کۆمه‌لگا (Seligman, 1975) وه‌رگه‌راوه له Barnett, (1993).

ئەو مۆدیلە بازنه‌ی توندوتیژی - Circle of violence له لایه‌ن (ولکه‌ر) هه‌ردوو گروپی توندوتیژی جه‌سته‌یی و سۆزداری له‌خۆ ده‌گریت، به‌لام زیاتر لایه‌نگری توندوتیژی جه‌سته‌یی ده‌بن تا توندوتیژی سۆزداری (Barnett, 1993)

بویه ئەو تیۆره نزیکه له تیۆری فیربوونی به‌ندۆره (Bandura) که له‌سالی (1971، 1977) گه‌توگۆی ئەوه‌ی کردوووه که هه‌موو ره‌فتاریک مروفا‌ه‌کان فیری ده‌بن به‌ریگی تیبینیکردن و چاولیکه‌ری و مۆدیلینگ. مندالان فیری

و بهش یوهی مه به سست دژ به نافرته تان (Swenson and Chaffine 2006; cited in Miller-Perrin and Perrin, 2013:43).

له لایه کی دیکه تیوری توندوتیژی بازنه یی زیاتر یارمه تی دهر بووه له پراغه کردنی توندوتیژی له نیو خیزانی کوردی به ش یوهی بازنه یی - خولی و که باوان و دایکان جوړی توندوتیژی کان ده گوزنه وه بو منداله کان و نه وانیش فیری دهن و پراکتیزه ی ده کهن له گهل خوشک و براکان و کاتیکیش گوره دهن و خیزان دروست ده کهن هه مان نه قلبیه تی توندوتیژی به کار ده هینن، وهک شیوازیکی په روه رده کردن و دیسپلن له گهل مندل و هاوسه ره کانیا ن. بویه نه م تیوره ش پراغه ی جوړی دابونه ریت و میتودی په روه رده و پینگه یانندی کومه لایه تی خیزانی و کومه لگامان بو روون ده کاته وه که هیچ به دیلیک قه بول ناکات له بری نه و میتوده که نه ویش به کاره یانی زمانې زبر و لایه نی فیزیکی له مامه له کردنی نه ندامانی خیزان.

دووه م: ره هنده کانی تویژینه وه که

له م ته وه ره دا باس له گرفت، گرنگی و نامانجه کانی تویژینه وه که ده که یی:

۲.۱: پرسی تویژینه وه که: له خواره وه پرسیاره گشتی و لاهه کییه کان ده خه یه روو:

پرسیاره گشتیه که: آیا رهوشی نافرته تان له سهن ته ری نه و چونه؟ پرسیاره لاهه کییه کان:

۱- له بهرچی خیزان هوکاری پالنه ره بو نه وهی نافرته تان په نا بو سهن ته ربه ن؟

پنجه وانه که شی دروسته. له هه ری می کوردستانیش، کاتیک نافرته تان په نا بو سهن ته ره کانی دالده کانی نافرته تان دهن، له بهر نه وه یه که له لایه ن به خپوکه ران یان که سه نزیکه کانیا نه وه تووشی به کاره یانی ته وای جوړه کانی توندوتیژی یان هه ره شه کردن ده بنه وه. بویه له م تویژینه وه په دا هه ولده دهن باس له کاریگه ریبه کانی نه و دوو تیوره بکه یی له سهر دهن نه نجامه کانی تویژینه وه که مان.

۳-۱: تیوره کانی توندوتیژی خیزانی و بهر به سته کان

له م تویژینه وه په هه ردوو تیوری نیکولوجی و بازنه یی توندوتیژی خیزانیمان به کاره یناوه، که توانراوه له ریگانیا ندا پراغه ی فاکتوره مه ترسیداره کانی توندوتیژی Risk-factor دژ به نافرته تان به خه ی نه روو له لایه ن خیزان و به تایه تیش له لایه ن باوکان و برا و هاوسه ره کانیا ن، که به ش یوهی راسته وخو به هوکار و کاریکته ری توندوتیژی داده نرین و پالنه رن بو نه وهی نافرته تان بو خو پاراستن و نازارنه دان و گیشتن به ناوات و نازادیه کانیا ن په نایان بر دووه بو سهن ته ری نه و له شاری دهوک.

(Bronfrenbrenner) پپیوا یه هه ر گرفتیک کی کومه لایه تی له دهن نه نجامی کومه لیک فاکتوره تی که ره لکیش و توندوتیژی خیزانیش کاریگه ری فاکتوره ترسناکه کانی له سه ره، له وانه ش کاره کته ری ره گزی نیرینه، ژینگه، کلتووری و دابونه ریته کومه لایه تیبه کانی خیزان و کومه لگا. نه مانی هاوسه نگی له نیوان نه و کاره کته رانه بازنه ی نیکولوجی ده بیته هو ی تی که چوون ش سیرازه ی بونیاد، له وانه ش هه لوه شانه وهی خیزان و به کاره یانی توندوتیژی راسته وخو

۲- زانينی تایه تمه نديیه کانی
ثافره تانی هره شه لیکراو له شاری
دهوک.

له سه ر بنه مای جی به چیکردنی
ئو نامانجان، چنه د گریمانه یه ک
دانراون به نامانجی تاقیکردنه وه یان
له سه ر نه نجامه کانی توپژینه وه که.

۲.۴: گریمانه ی توپژینه وه که:
گریمانه کانی هم توپژینه وه یه
بریتین له:

گریمانه ی یه که م: بـوونوی
جوړه کانی توندوتیژی خیزانی
هوکارن بو ئه وه ی ثافره تان هانا بو
سه نته ر بیه له شاری دهوک.

گریمانه ی دووهم: په یوه نديیه کی
پیچه وانه هه یه له زیوان ته مهن و
تاستی خوینده واری و په نابردنی
ثافره تان بو سه نته ر.

سـیـم: میتودولوژیای
تـوـپـژـیـنـهـ وـهـ کـه: هم توپژینه وه یه

ده که وپته چوارچپوهی میتودی
چهنديیه تی. میتودی چهنديیه تی
به کاره یئاوه و پشستی به فورمی
رپرسی به ستووه له ریگای
چاوپیکه وتنی پرووپروو له گهل
به شداربووان، له زیوان پیکه وتی
۲۰۱۸/۱/۱۱ تا ۲۰۱۸/۱۰/۳۱ لایه ن
توپژهرانه وه نه نجامدراوه.
پرسیار نامه که پیکه اتووه له (۲۹)
پرسیاری کراوه و داخراو، که (۲۷)
پرسیاریان داخراو بوون و (۲)
پرسیاریشيان کراوه بوون، نه وانیش
پرسیاره کانی (۲۶-۲۹) بوون.

کومه لگای هم توپژینه وه یه
سه نته ر نه وایه له پاریزگای
دهوک. له ماوه ی نزیکه ی (۱۰)
مانگ، نیمه پرووپویکی گشتگیری
هه موو ئه و ثافره تانه مان کردووه،
که له و سه نته ره دالده دراون،
ژماره یان (۱۲۶) حالت بووه، که
ئهمانه ئه و ثافره تانه که لانی که م

۲- ئه و ثافره تانه کین په نا بو سه نته ر
ده بن بو چاره سه رکردنی
گرفته کانیان؟

۳- زیاتر چ جوړیک له توندوتیژی
به رامبه ر ثافره تان ده کریت له شاری
دهوک تاوه کو په نا بو سه نته ر بیه ن؟

۴- آیا تایه تمه نديیه کومه لایه تی و
ثابووریه کانی ثافره تانی
هه ره شه لیکراو کامانه ن له
سه نته ر نه و له شاری دهوک؟

۲.۲: گرنگی توپژینه وه که: ده کری
گرنگی هم توپژینه وه یه له م
خالانه ی خواره وه کورت بکه ینه وه:

۱- نه نجامه کانی هم توپژینه وه یه
ده یپته سه رچاوه یه کی گرنگ بو
ئه وه ی حکوومه ت وریکخـراوه
فیمه نیزمه کان بتوانن هاوکاری ئه و
ثافره تانه بکه ن، که په نا بو
سه نته ر نه و له شاری دهوک
ده بن.

۲- نه نجامه کانی هم توپژینه وه یه
ده یپته هو ی دهرخستنی ره وشی
ثافره تان له شاری دهوک.

۳- خستنه پرووی نه نجامه کانی
توپژینه وه که ده یپته هو ی
سه رچاوه یه کی گرنگ بو ئه وه ی
جوړ وهوکاره کانی توندوتیژی
خیزانی دیاری بکه ین وکار بکریت بو
گه رانه وه ی ثافره تانی توندوتیژ
به رامبه ر کراو یاخود هه ره شه لیکراو
بو نیو خیزان وکومه لگا و بینه وه به
نه ندامی تاسای وکاریگر له
کومه لگادا.

۲.۳: نامانجی توپژینه وه که:
نامانجه کانی هم توپژینه وه یه
بریتین له:

۱- ده ستنیش انکردنی ئه و
هوکارانه ی واده که ن ثافره تانی
شاری دهوک په نا بو سه نته ر
نه و بیه ن.

به ووه کړدبوو، که له کوردستاندا زوربه ی نه و نافرته تانه ی به رېژه ی (۷۳.۹۱٪) هانا بو شیلته رده پهن، تهمه نیان له زیوان (۲۰-۲۹) سالی دایه. تم نه نجامه نش مانای نه و هیه، که زوربه ی نه و نافرته تانه ی په نا بو شیلته رده پهن بو چاره سه رکړدنی گرفته کانیان گه نجن. یاخود له خوار تهمه نی یاسای ی هاوسه رگیردان.

۲- ناستی خوینده واری: زوربه ی تاکه کانی به شداربووانی پروپو په که به رېژه ی (۶۱.۹٪) خوینده واریان هیه. له به رامبه ریشدا به رېژه ی (۳۸.۱٪) ناماژه یان بو نه ووه کړدوو، که توانای خویندن و نووسینیان نیه. نه وانه ی که خوینده واریان هیه ناستی خوینده واریان به و شیوه یه که له خشته ی (۱) دا خراوه تپروو (سهیری پاشکو پکه).

له وهلامی به شداربوواندا ده گه ی نه نه و نه نجامه، که هیچ که سیک له و نافرته تانه ی که هانیان بو شیلته رده پهن، هه لگری پروانامه ی دبلوم و زانکو نیین. لیره شدا نه و ه مان بو پروون ده یته ووه، که تا ناستی خوینده واری به رزیته ووه نه و که متر هانا بو شیلته رده پهن ده بردریت بو چاره سه رکړدنی گرفته کانیان و پیچه وانه که شی راسته. نه مهش پیچه وانه ی نه نجامه کانی توپزینه ووه ی (میکو یوشیها ما نه وانه ی تر، ۲۰۰۲) ه که له توپزینه ووه که یاندا بو یان ده رکه و توه رېژه ی (۲۵-۳۵٪) نه و نافرته تانه ی سه ردانی به شی فریباگوزاری نه خو شخانه یان کړدوو له نه نجامی توندوتیژی خیزانییه ووه بووه. نه ووه ی له م توپزینه ووه یه چیگای سه رنجه نه ووه یه، که چند پیاهه که پروانامه ی به رزتر و

(۲۴) کاتزمیر له سه نته ر ماونه ته ووه، نه و نافرته تانه ی که تهنیا شه ویک ماونه ته ووه وه رنه گی راون. بو به تالکړدنه ووه و شیکړدنه ووه ی داتا کسان و نه نجامه کانی توپزینه ووه که، سوود له هه گبه ی ناماری بو زانسته کومه لایه تییه کان (Statistical Package for Social Sciences-S.P.S.S.) وه رگی راوه، دوا ی پیداچوونه ووه و دلنیا بوون له گشت زانیاریه کانی ناو پرس یاره کان ده ستمانکړد به شیکړدنه ووه ی داتا کان که له به شی داهاتوو ده یخه ی نه ووه.

چوارهم: خسته پروو وشیکړدنه ووه ی داتا کان

له م به شه دا شیکړدنه ووه بو هه موو نه و داتایانه ده که ین، که کراونه ته ووه له لایه ن به شداربووانه ووه و له سه ره تادا به شیکړدنه ووه ی تایه تمه نیه گشتییه کانی به شداربووانی توپزینه ووه که ده ست پیده که ین.

۱- ته مه ن: به رزترین رېژه (۸۰.۲٪) ی به شداربووانی پروپو یه که که ته مه نیان له زیوان (۱۳-۲۳) سالی دایه. هه روه ها که مترین رېژه ش (۱۹.۸٪) ته مه نیان له زیوان (۲۳) سالی و به ره و سه ره ووه یه. بچوو کترین ته مه ن بریتیه له (۱۳) سال و گوره ترین (۷۰) ساله.

تم نه نجامه پالپشتی له نه نجامی توپزینه ووه ی (فرج، ۲۰۱۴) ده کات، که ناماژه ی به ووه کړدبوو، که زوربه ی نه و نافرته تانه ی به رېژه ی (۸۸.۹۷٪) هانا بو شیلته رده پهن ته مه نیان له زیوان (۱۳-۳۲) سالی دایه. هه روه ها نه نجامی توپزینه ووه ی (قادر، ۲۰۰۶) ناماژه ی

بکه‌ین سه‌لتیش پڕێژه‌یان که‌م نییه. ه‌باری ئابووری به‌شداربووان: زۆربه‌ی تاکه‌کانی به‌شداربووانی پرووپیویه‌که (75.4%) باری ئابووریان باشه، به‌ پڕێژه‌ی (11.9%) باری ئابووریان مام ناوه‌ندییه و خراپه و له به‌رامبه‌ردا که‌مترین پڕێژه (0.8%) به‌شداربووانی پرووپیویه‌که باری ئابووریان زۆرباشه. ئەم ئەنجامه‌ش پێچه‌وانه‌ی ئەنجامه‌کانی توێژینه‌وه‌کانی کۆمه‌لگا پێشکه‌وتوووه‌کانه به‌تایبه‌تی توێژینه‌وه‌ی توێژه‌رانی (Barnett et al., 2010) و (Straus, 1990) که‌ جه‌خت ده‌که‌نه‌وه له ولاته یه‌کگرتوووه‌کانی ئەمریکا، ئەو خێزانانه‌ی له ژێر هێلی هه‌ژاریدا ده‌ژین توندوتیژی خێزانی (ه) جار زیاتره له خێزانه‌کانی تر. هه‌روه‌ها، خێزانه هه‌ژاره‌کان زیاتر سکالا تۆمارده‌که‌ن و هانا بۆ حکوومه‌ت ده‌بهن بۆ چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیان له خێزانه ده‌وله‌مه‌نده‌کان (الجبرین، 2005).

زۆربه‌ی ئەندامانی توێژینه‌وه‌که گه‌نجن و خێزاندان و کچ و ژنی ماله‌وه‌ن، واته‌ خاوه‌ن پیشه‌ی خویان نین و بیکارن و خاوه‌ن پروانامه‌ی به‌رز نین.

6- شوینی نیشته‌جیوون پێش هاتن بۆ شیلته‌ر: به‌ پڕێژه‌ی (45.2%) ئەندامانی توێژینه‌وه‌که پێش هاتنیان بۆ شیلته‌ر له ناوه‌ندی پارێزگا ژیاون، به‌ پڕێژه‌ی (19.8%) له قه‌زا ده‌ژیان، به‌ پڕێژه‌ی (22.2%) له ناحیه ده‌ژیان و به‌ پڕێژه‌ی (11.1%) له گوند ده‌ژیان و که‌مترین پڕێژه (1.6%) له که‌مپ ده‌ژیان پێش ئەوه‌ی بێن بۆ شیلته‌ر. زۆربه‌ی قوربانیان پێش هاتنیان بۆ شیلته‌ر له ناوه‌ندی پارێزگا ده‌ژیان، ئەمه‌ش پشتگیری له‌یه‌کێک له ئەنجامی توێژینه‌وه‌ی (قادر، 2006) ده‌کات، به‌وه‌ی که‌ زۆربه‌ی ئەو ئافه‌تانه‌ی هانا بۆ شیلته‌ر ده‌بهن خه‌لکی شارن، ئەم ئەنجامه‌ش ئەوه

رۆش‌ن‌بیرتریته‌وه‌نده‌ پڕێژه‌ی توندوتیژییه‌که‌ی دژ به‌ئافه‌ته‌تان به‌رز ده‌بێته‌وه زیاتر له‌ پڕێژه‌ی (62%) له‌ شاره‌ گه‌وره‌کان پیکه‌پناوه.

3- پێشه‌: به‌رزترین پڕێژه‌ی به‌شداربووان (85%) به‌شداربووانی پرووپیویه‌که‌که پیشه‌یان کچ و ژنی ماله‌وه‌ن، که‌مترین پڕێژه‌ش (1.6%) کاری نا‌فهرمی و کاری دیکه‌ ده‌که‌ن. به‌ پڕێژه‌ی (11.9%) قوتابین. له‌ وه‌لامی به‌شداربوواندا بۆمان ده‌رده‌که‌ویته، که‌ زۆربه‌ی به‌شداربووان کابانی ماله‌وه‌ن. ئەمه‌ش پالپشستی له ئەنجامی توێژینه‌وه‌ی (قادر، 2006) به‌ناوینشانی (رۆلی سه‌نته‌ری ژنان له‌ کێشه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانیان: لیک‌و‌لینه‌وه‌یه‌کی مه‌یدانییه له‌ هه‌ریمی کوردستان - عێراق) و توێژینه‌وه‌ی (فرج، 2014) به‌ناوینشانی (بارودۆخی کۆمه‌لایه‌تی ژنانه‌ی شیلته‌ر: توێژینه‌وه‌یه‌کی مه‌یدانییه له‌ ناو شیلته‌ری دالده‌دانی ژنانه‌ی هه‌ره‌شه‌لێکراو له‌ ناو شاری سلێمانی) ده‌کات که‌ ئاماژه‌یان به‌وه‌کردبوو، زۆربه‌ی ئەو ئافه‌ته‌تان هانا بۆ شیلته‌ر ده‌بهن کابانی ماله‌وه‌ن.

4- باری کۆمه‌لایه‌تی: ئەوانه‌ی خێزاناندارن پڕێژه‌ی (42.1%) به‌شداربووانی پرووپیویه‌که‌که پیکه‌ده‌هینن، له‌ به‌رامبه‌ریشدا پڕێژه‌ی (39.7%) (سه‌لت) ن و به‌ پڕێژه‌ی (4.8%) تاکه‌کانی به‌شداربووانی پرووپیویه‌که‌که ده‌ستگیراندان، به‌ پڕێژه‌ی (11.1%) ته‌لاق دراو و که‌مترین پڕێژه‌ش (2.4%) تاکمردوو هه‌یه. بۆمان ده‌رده‌که‌ویته که‌ زۆربه‌ی قوربانیان خێزاناندارن، به‌لام ئەگه‌ر تێبینیش

نيوان (۱) سال كه متر تا (۳) ساله، به رېژه ۱۸.۹٪) ته مه نې منداله كانيان له نيوان (۴-۶) ساليديا، به رېژه ۱۳.۶٪) ته مه نې منداله كانيان له نيوان (۷-۹) ساليديا، به رېژه ۹.۹٪) ته مه نې منداله كانيان له نيوان (۱۰-۱۲) ساليديا، به رېژه ۱۰.۸٪) ته مه نې منداله كانيان له نيوان (۱۲-۱۶) ساليديا و به رېژه ۲.۷٪) ته مه نې منداله كانيان له نيوان (۲۵-۲۷) ساليديا. كه مترين رېژه ش (۱.۸٪) ته مه نې منداله كانيان له نيوان (۱۹-۲۱ و ۲۲-۲۴) ساليديا.

۱۰-ژماره ۱ ته نداماني خيزاني به شداربووان: به رزرتين رېژه به شداربووان (۲۸.۶٪) ژماره ۱ ته نداماني خيزاني له نيوان (۴-۵) ته ندامه، به رېژه (۲۳٪) ژماره ۱ ته نداماني خيزاني له نيوان (۶-۷) ته ندامه، به رېژه (۱۹٪) ژماره ۱ ته نداماني خيزاني له نيوان (۸-۹) ته ندامه. به رېژه (۱۸.۲٪) ژماره ۱ ته نداماني خيزاني له نيوان (۲-۳) ته ندامه، به رېژه (۶.۴٪) ته مه نيان له ۱۲ سال و به ره و سه ره وه په و كه مترين رېژه ش (۴.۸٪) ژماره ۱ ته نداماني خيزاني له نيوان (۱۰-۱۱) ته ندامه. كه مترين ژماره ۱ ته نداماني خيزان (۲) كه سه و زورترين (۲۰) كه سه، ناوه ندي ژماره ۱ بو ته نداماني خيزاني به شداربووانى توپرينه وه كه ده كاته (۶) ته ندام و، لاداني پيوه ري (۳، ۰۳) بو.

پيکها ته ۱ خيزاني كاريگه ري زوري له سه ر خيزانه كان هيه له نه نجامداني توندوتيزي، گوره يي قه باره ۱ خيزان، جوړي خيزان كه تاكه كه س و مندا ل تپيدا گوره ده بن، نه مانه هه موويان هوکارن و كاريگه رييان

ده رده خات كه خه لكي شار زياتر هو شيان به بووني شيلته ره كان به به راورد به نه واني دي كه ده ره وه ۱ شار. هه روه ها له ده ره وه ۱ شاره كان دا بوونه ريت و به ها كو مه لايه تيه كان زالن به سه ر نافرته دا و زياتر ده يسه پين له به رامبه ر نه و مامه له خراپ و توندوتيزي يانه ۱ به رامبه ريان ده كريت.

۷-شويني له دا يک بووني به شداربووان: به رېژه (۴۶.۸٪) شويني له دا يک بووني ناوه ندي شار، به رېژه (۱۸.۳٪) له قه زا له دا يک بوون، به رېژه (۱۹٪) له ناحيه له دا يک بوون و كه مترين رېژه ش (۱۵.۹٪) له گوند له دا يک بوون.

۸-هه بووني مندا ل لاي به شداربووان: به رېژه (۴۵.۲٪) له به شداربووانى رووپويه كه ۱ توپرينه وه كه منداليان هه يه. له به رامبه ردا به رېژه (۵۴.۸٪) ثامازه يان به وه كرد كه منداليان نيه. له خسته كانى (۳) دا (سه يري پاشكو بکه)، هه روه ك له خسته كه دا دياره نزيكه ۱ نيوه ۱ به شداربووانى رووپويه كه منداليان هه يه بويه هه نديك له نو سه ران بوچوونيان وايه كه توندوتيزي خيزاني كاريگه ري له سه ر هه ر دوو كيان ده يت، واته، نافرته و منداله كه (et al., 2018, Fernández-González).

۹-ژماره ۱ و ته مه نې مندالانى به شداربووان: زوربه ۱ تاكه كانى به شداربووانى رووپويه كه به رېژه (۵۰٪) ژماره ۱ منداله كانيان له ۱-۲ منداله، به رېژه (۲۵٪) ژماره ۱ منداله كانيان ۳-۴ منداله. هه روه ها به رېژه (۱۹.۶٪) ژماره ۱ منداله كانيان ۵-۶ منداله. كه مترين رېژه ش (۵.۳٪) ژماره ۱ منداله كانيان ۷-۸ منداله.

هه روه ها زوربه ۱ تاكه كانى به شداربووانى رووپويه كه، به رېژه (۳۶.۹٪) ته مه نې منداله كانيان له

به ریژه‌ی (۱۸.۶٪) هاوسه‌ره‌کانیان بیکارن و به ریژه‌ی (۱۷.۳٪) له به‌شداربووان هاوسه‌ره‌کانیان کاری فهرمی ته‌نجام ده‌دهن. که‌چی به ریژه‌ی (۹.۳٪) هاوسه‌ریان له ژياندا نه‌ماون (پروانه، پاشکو خشته‌ی ژماره - ۴).

۱۲- ناستی خوینده‌واری باوک و دایکی به‌شداربووان: که زوربه‌ی باوکی به‌شداربووان به ریژه‌ی (۷۹.۴٪) نه‌خوینده‌وارن، به ریژه‌ی (۱۳.۵٪) باوکیان مردووه، به ریژه‌ی (۱.۶٪) ده‌توانن بخوینن و بنووسن، به‌لام پروانامه‌یان نییه، به ریژه‌ی (۴٪) پروانامه‌ی دبلو‌میان هه‌یه. که‌مترین ریژه‌ش (۰.۸٪) باوکی به‌شداربووان پروانامه‌ی سه‌ره‌تایی و زانکویان هه‌یه. هه‌روه‌ها به‌رزترین ریژه‌ی تاکه‌کانی به‌شداربووانی پروویویه‌که‌که، به ریژه‌ی (۹۰.۵٪) دایکیان نه‌خوینده‌وارن، به ریژه‌ی (۷.۱٪) دایکیان مردووه، که‌مترین ریژه‌ش (۲.۴٪) پروانامه‌ی دبلو‌میان هه‌یه، هه‌روه‌ک له‌خشته‌ی (۶) دا ده‌رده‌که‌ویت (سه‌یری پاشکو بکه).
 ۱۳- ناستی خوینده‌واری هاوسه‌ری به‌شداربووان: سی به‌شی زیاتری هاوسه‌ری به‌شداربووان به ریژه‌ی (۸۴.۹٪) نه‌خوینده‌وارن، که‌مترین ریژه‌ش (۱.۳٪) هاوسه‌ره‌کانیان پروانامه‌ی ناماده‌یی و دبلو‌میان هه‌یه.

هه‌یه له‌سه‌ر خراپی مامه‌له‌کردنی جینده‌ری له نیو خیزاندا. خیزانی گه‌وره و خپله‌کی زیاتر چاوه‌روانی توندوتیژی لیده‌کرت له خیزانی بچووک. هه‌روه‌ها هه‌ندیک جوړی تری پیکه‌اته‌ی خیزان هه‌یه وه‌ک خیزانی دوو، سی یاخود زیاتر هاوسه‌ری که ده‌بیته هوی زوری ژماره‌ی برا و خوشک ته‌وا توندوتیژی تاراده‌یه‌ک له‌و خیزانانه زیاتره تا خیزانی بچووک (الجبرین، ۲۰۰۵).

۱۱- پیشه‌ی باوک، دایک و هاوسه‌ری به‌شداربووان: نزیکه‌ی نیوه‌ی به‌شداربووان (۴۰.۵٪) باوکیان بیکارن، که‌مترین ریژه‌ش (۵.۶٪) باوکیان خانه‌نشین. به ریژه‌ی (۹.۵٪) له باوکی به‌شداربووان کاری فهرمی ده‌که‌ن، به ریژه‌ی (۱۲.۷٪) کاری نا فهرمی ده‌که‌ن، به ریژه‌ی (۲۲.۲٪) باوکیان مردووه، به ریژه‌ی (۶.۳٪) باوکی به‌شداربووان کاری تر ده‌که‌ن، جگه له‌و کارانه‌ی له سه‌روه‌ه ناماژه‌مان پیدایا. هه‌روه‌ها به ریژه‌ی (۳.۲٪) وه‌لامیان نییه له‌به‌رته‌وه‌ی خه‌لکی هه‌ریمی کوردستان نیین وه‌ک ولاتی غانا و سووریا، بویه نازانن دایک و باوکیان چ جوړه پیشه‌یه‌ک ده‌که‌ن.

زوربه‌ی تاکه‌کانی به‌شداربووانی پروویویه‌که‌که، به ریژه‌ی (۷۳.۸٪) دایکیان ژنی ماله‌وه‌ن، که‌مترین ریژه‌ش (۰.۸٪) دایکیان کاری نا فهرمی ده‌که‌ن. هه‌روه‌ها به ریژه‌ی (۴٪) دایکیان کاری فهرمی و نازانن دایکیان پیشه‌یان چیه، له‌به‌رته‌وه‌ی خه‌لکی ولاتانی ده‌روه‌ن وه‌ک غانا و سووریا. به ریژه‌ی (۱۱.۹٪) دایکیان مردووه و به ریژه‌ی (۵.۶٪) دایکیان کاری تر ته‌نجامده‌دهن. هه‌روه‌ها زوربه‌ی تاکه‌کانی به‌شداربووان له‌وانه‌ی خیزاندارن به ریژه‌ی (۵۰.۶٪) هاوسه‌ره‌کانیان کاری نازاد ده‌که‌ن و که‌متری ریژه‌ش (۴٪) هاوسه‌ره‌کانیان خانه‌نشین. هه‌روه‌ها

۱۴- ږيگاګانې شووګردنې به شداربووان: نزيکه ي سئ به شى به شداربووانى پروپيويه که ي توږينه وه که له وانه ي شوويان ګردووه، به ږيژه ي (۷۳٪) شوويان به په کيک ګردووه که خزميان نه بووه، به ږيژه ي (۸.۹٪) شوويان به ناموزاي خوږيان ګردووه، به ږيژه ي (۱۰.۲٪) له به شداربووان شوويان به خزمي خوږيان ګردووه، به ږيژه ي (۵.۱٪) به شيويه ږه دوو که وتن شوويان ګردووه، که چي که مترين ږيژه ش (۲.۵٪) به ږيگاګي ژن به ژن شوويان ګردووه.

۱۵- ږيږدان له سهر پرؤسه ي هاوسه ږيږي به شداربووان: نيوه ي زياتري به شداربووان به ږيژه ي (۵۳.۹٪) ي به شداربووانى پروپيويه که هاوسه ږيږيان به ته واوي ږيکخراوو به هاوبه شى له لايه ن خوږيان و خيژانه کانيانه وه، به ږيژه ي (۳۱.۵٪) هاوسه ږيږيان ږيکخراوو له لايه ن خيژانه کانيانه وه، به ږيژه ي (۱۳.۱٪) به شداربووان ناماژه يان به وه ګردووه که هاوسه ږيږي ګردنه که يان به ږه زامه ندي خوږيان بووه. که مترين ږيژه ش (۱.۳٪) به ږه زامه ندي خوږيان هاوسه ږيږيان نه ګردووه.

۱۶- ږيکخستنې هاوسه ږيږي: زياتر له سئ به شى تا که کاني به شداربووانى پروپيويه که به ږيژه ي (۸۹.۳٪) ناماژه يان به وه ګرد که خزماني خوږيان وه ک باوکيان، ږيږيان، ماميان، خوږيان و خيژانه که يان پروسه ي هاوسه ږيږيان بوږيان ږيکخستبوو، که مترين ږيژه ش (۵.۳٪) خزماني هاوسه ږه که يان و که ساني تر پروسه ي هاوسه ږيږيان بوږيکخستوون.

ږيژه يه کي زوري به شداربووان به ږه زامه ندي خوږيان هاوسه ږيږيان

۱۷- شويوني نيشته چييون به شداربووان پاش هاوسه ږيږي: به رزترين ږيژه (۶۱.۷٪) ي نه دمانى به شداربووانى پروپيويه که دواي هاوسه ږيږيان له دووري مالي داږک و باوکيان ده ژيان. به ږيژه ي (۲۹.۴٪) ي دواي هاوسه ږيږيان له ګه ل خانه واده ي هاوسه ږه کانيان ده ژيان، واته، خانوي سه ربه خوږي خوږيان نه بووه، به ږيژه ي (۵.۸٪) دواي هاوسه ږيږيان له نزيک مالي باوکي ژنه که ده ژيان و که مترين ږيژه ش (۲.۹٪) له نزيک مالي باوکي ژنه که ده ژيان. زورترين ږيژه ناماژه بوږي ته وه ده که ن که دوور له مالي داږک و باوکيان ده ژيان هوکاري هم حاله ته ش ګورانکاريه له کومه لگاي ګوردي له هر ږمي ګوردستان.

۱۸- چوني تي چوونه شيلته ر به شداربووان: به رزترين ږيژه (۹۷.۶٪) تا که کاني به شداربووانى پروپيويه که، به ږيگاګي پوږيس يا خود توږه ږي کومه لايه تي چوون بوږي شيلته ر. له به رامبه ردا که مترين ږيژه (۲.۴٪) بوږي خوږيان چوون بوږي شيلته ر. هم نه نجامه ش له وانه يه

که‌مترین راپورت تۆمارکراوه له‌سه‌ر قوربانیاڼی خراپ مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل منداڼ، به‌لام زیاتر له نیوه‌ی ئافره‌تان دانیان ناوه به‌خراپ مامه‌له‌کردنی منداڼ (Postmus et al., 2009).

له‌گه‌ل‌یشیدا زیاتر له (۳۷٪) له کۆی گشتی به‌شداربووانی پروویپویه‌که‌ی راپورته‌که پروویپرووی هه‌موو جوړه سه‌ره‌کیه‌کانی خراپ مامه‌له‌کردن بوونه‌ته‌وه (خراپ مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل منداڼ، ده‌ست درێژی سیکیسی منداڼ، توندوتیژی خیزانی جه‌سته‌یی و لاقه‌کردن - اغتصاب). ریزه‌ی قوربانیاڼ زور به‌رزه به‌راوردکردن به توپزینه‌وه‌کانی تر، به‌تایه‌ت ئه‌وه‌ی په‌یوه‌نداره به ریزه‌ی توندوتیژی خیزانی جه‌سته‌یی که به‌ریزه‌یی (۹۲٪ راپورت کراوه) و ده‌ستدریژی سیکیسی به‌ریزه‌ی (۶۷٪) له‌خوگرتوو (Postmus et al., 2009).

ئه‌وه‌ی تیبینی ده‌کریت زوربه‌ی قوربانیاڼی توندوتیژی جه‌سته‌یی و زاره‌کی بوون به ریزه‌ی (۳۷،۴٪)، ئه‌م ئه‌نجامه‌ش پشتگیری له ئه‌نجامی توپزینه‌وه‌ی (Davila & Brackley, 1999) ده‌کاته‌وه که ئاماژه‌یان بو ئه‌وه‌کردبوو، زوربه‌ی ئه‌و ئافره‌تانه‌ی په‌نا بو شیلته‌ر ده‌به‌ن قوربانی توندوتیژی جه‌سته‌یی و زاره‌کینه.

۲۰- خراپی مامه‌له‌ی ده‌وروبه‌ر له‌گه‌ل به‌شداربووان: زوربه‌ی تاکه‌کانی به‌شداربووانی پروویپویه‌که به ریزه‌ی (۵۳،۲٪) ئاماژه‌یان به‌خزمانی خویاندا که مامه‌له‌ی خراپیان له‌گه‌ل ئه‌نجامداوه وه‌ک باوکیان، دایکیان، باپیریان براکانیاڼ، خوشکیان، برازنیان، ئاموزایان، خالیان، ده‌ستگیرانیان، خزمیان و هاوسه‌ری په‌که‌میان. به ریزه‌ی (۱۰،۳٪) خزمانی هاوسه‌ره‌کانیاڼ مامه‌له‌ی خراپیان له‌گه‌ل ئه‌نجامداوه وه‌ک هاوسه‌ره‌کانیاڼ، ژنی

بو ئه‌وه بگه‌ریسته‌وه که زوربه‌ی قوربانیاڼی توندوتیژی له‌کاتی هه‌ر گرفتیک سه‌ردانی بنکه‌ی پۆلیس ده‌که‌ن بو چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیاڼ، دادوه‌ریش په‌وانه‌ی شیلته‌ریان ده‌کات تا په‌کلایه‌ی بوونه‌وه‌ی که‌یسه‌کان و چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیاڼ.

۱۹- جوړه‌کانی توندوتیژی به‌شداربووان: به ریزه‌ی (۱۶،۵٪) به‌شداربووان توندوتیژی جه‌سته‌ییان به‌رامبه‌ر کراوه، به ریزه‌ی (۲۰،۹٪) توندوتیژی زاره‌کیان به‌رامبه‌ر کراوه، به ریزه‌ی (۱۴،۳٪) به‌شداربووانی پروویپویه‌که توندوتیژی سیکیسیان به‌رامبه‌ر ئه‌نجامدراوه، به ریزه‌ی (۱۵،۴٪) توندوتیژی ده‌روونیاڼ به‌رامبه‌ر کراوه و به ریزه‌ی (۲۵،۸٪) توندوتیژی تریان به‌رامبه‌رکراوه، جگه له‌و جوړه توندوتیژیانه‌ی له‌سه‌ره‌وه ئاماژه‌مان پێدا وه‌ک سکالا تۆمارکردن له‌لایه‌ن دایکیانه‌وه، ناپاکی هاوسه‌ری، په‌دووکه‌وتن، ژنیاڼ به‌سه‌ره‌توو، به زور به‌شوودان و هه‌ره‌شه‌کردن. که‌مترین ریزه‌ش (۷،۱٪) توندوتیژی ئابووریان به‌رامبه‌ر کراوه. له توپزینه‌وه‌یه‌کدا ده‌رکه‌وتوو که زیاتر له نیوه‌ی (۱۴۸:۵۳،۳٪) به‌شداربووان برینداربوون له‌ده‌رئه‌نجامی پرووداوی توندوتیژی خیزانی (Clevenger and Roe-Sepowitz, 2009).

هه‌روه‌ها له ئه‌نجامه‌کانی توپزینه‌وه‌ی (پۆستمیوس) و ئه‌وانی دیکه ده‌رکه‌وتوو که نزیکه‌ی زوربه‌ی ئافره‌تان به ریزه‌ی (۹۱،۵٪) پروویپرووی توندوتیژی جه‌سته‌ی بوونه‌ته‌وه. توندوتیژی سیکیسی له قوناغی هه‌رزه‌کاری زور به‌ربلاوه، دوو له‌سه‌ر سی‌ی به‌ریزه‌ی (۶۷٪) له به‌شداربووانی پروویپویه‌که‌ی لیکۆلینه‌وه‌که پروویپرووی ده‌ستدریژی سیکیسی بوونه‌ته‌وه.

کوشتن کرده‌وه له نه‌گه‌ری جی‌پیشتنی شیلتەر پيش چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیان، بویه لیره‌دا باسی هه‌ندیگ له که‌یسه‌کان ده‌که‌ین که ئاماژه‌یان به‌وه‌دا به‌هۆی ره‌دووکه‌وتن و نه‌نجامدانی کاری سیکیسی له دهره‌وه‌ی پرۆسه‌ی هاوسه‌رگیری هه‌ست به‌مه‌ترسی له‌سه‌ر ژیانیان ده‌که‌ن له‌حاله‌تی جی‌پیشتنی شیلتەر و هه‌ره‌شه‌یان لیده‌کریت له‌لایه‌ن که‌سه‌ نزیکه‌کان وه‌ک باوک، برا و ئامۆزا. هه‌روه‌ها که‌یس هه‌بوو ئاماژه‌ بو ئه‌وه‌ کرد که به‌هۆی ئه‌وه‌ی یه‌زیدیه و له‌گه‌ل موسولمانیک په‌یوه‌ندی خۆشه‌ویستی هه‌بووه و دواتر له‌گه‌لی ره‌دووکه‌وتوو هه‌ره‌شه‌ی کوشتنی له‌سه‌ره له‌لایه‌ن که‌سه‌ نزیکه‌کانی وه‌ک باب و براو مام.

ئه‌وه‌ی تیبینی ده‌کریت له‌ وه‌لامی به‌شداربووان، که‌ زۆربه‌یان هه‌ره‌شه‌ی کوشتنیان له‌سه‌ره‌ له‌ حاله‌تی چوونه دهره‌وه‌یان له‌ شیلتەر. هه‌روه‌ها هه‌ندیگ له‌ که‌یسه‌کانی شیلته‌ری دهوک جیاوازی له‌گه‌ل شیلته‌ری شاره‌کانی تری هه‌ریمی کوردستان گرفتی ئاینیه‌ یاخود ئاین گۆرینه، که‌ کاریکی قبولکراو نییه و ده‌رچوونه له‌ دابونه‌ریته کۆمه‌لایه‌تی، کلتوووریه‌کان و ده‌ستیوه‌ردانی که‌سانی نزیگ له‌ خزم و که‌س و کار له‌ که‌یسی ئافره‌ته‌کان و زۆربه‌ی ئه‌و که‌یسانه‌ تووشی گرفتی کوشتن ده‌بنه‌وه له‌ حاله‌تی چوونه دهره‌وه‌یان.

٢٢- شوین و که‌سی یارمه‌تیده‌ری به‌شداربووان پيش ئه‌وه‌ی پین بو شیلتەر: زۆربه‌ی تاکه‌کانی به‌شداربووانی پروپیویه‌که به‌ ریژه‌ی (٢٩.٤٪) هانایان بو خیزان ده‌برد بو داواکردنی یارمه‌تی و که‌مترین ریژه‌ش (٢.٤٪) په‌نایان بو مه‌لا ده‌برد بو

هاوسه‌ره‌کانیان و ئامۆزای هاوسه‌ره‌کانیان. به‌ ریژه‌ی (٣٠.٢٪) ئاماژه‌یان به‌ که‌سانی دیکه‌ کردوو، که‌ مامه‌له‌ی خراپیان له‌گه‌ل نه‌نجامدان وه‌ک ناسیاو، هاوری و ناسیاوی خیزانه‌کانیان، هه‌یج که‌سیک، واته، هه‌یج که‌س مامه‌له‌ی خراپیان له‌گه‌ل نه‌نجام نه‌داون. له‌به‌رامبه‌ردا که‌مترین ریژه‌ش (٦.٣٪) وه‌لامیان نه‌داوه‌ته‌وه. ئه‌وه‌ی تیبینی ده‌کریت زۆربه‌ی به‌شداربووانی به‌ ریژه‌ی (٥٣.٢٪) به‌شداربووانی پروپیویه‌که، ئاماژه‌یان به‌ که‌سه نزیکه‌کانیان وه‌ک باوک، دایک، برا، خوشک و هاوسه‌ره‌کانیان کرد، که‌ مامه‌له‌ی خراپیان له‌گه‌ل نه‌نجامداون. ئه‌م نه‌نجامه‌ش ئاماژه‌یه‌که‌ که‌ تاکه‌کان و خیزانه‌کان له‌پیردان له‌سه‌ر ژیانیه‌ تایبه‌تی خۆیان ئازاد نین، به‌لکو له‌ زۆربه‌ی کاته‌کاندا ده‌ستیوه‌ردان له‌ ژیانیه‌ تاکه‌کان هه‌یه به‌تایبه‌تی له‌ لایه‌ن که‌سه‌ نزیکه‌کانه‌وه، ئه‌مه‌ش زۆربه‌ی کاته‌کان کیشه‌ی گه‌وره‌ بو تاک و خیزان دروست ده‌کات تا ئه‌و پراده‌یه‌ی له‌ هه‌ندیگ حاله‌تا چاره‌سه‌رکردنیان نه‌سته‌مه.

٢١- ترس له‌ ژیان دوا‌ی جی‌پیشتنی شیلتەر: سی‌ به‌شی زیاتری تاکه‌کانی به‌شداربووانی پروپیویه‌که به‌ ریژه‌ی (٨٠.٢٪) له‌ ژیانیه‌ خۆیان ناترسین دوا‌ی چوونه دهره‌وه‌ له‌ شیلتەر، له‌ به‌رامبه‌ردا به‌ ریژه‌ی (١٩.٨٪) ئاماژه‌یان به‌وه‌کرد که‌ له‌ ژیانیه‌ خۆیان ده‌ترسین له‌ کاتی چوونه دهره‌وه‌ له‌ شیلتەر.

٢٢- هۆکاری ترس له‌ ژیانیه‌ خۆیان دوا‌ی جی‌پیشتنی شیلتەر: ئه‌م پرسیاره‌ په‌یوه‌ندیی به‌ پرسیاره‌ی (٢١) هه‌یه، ئه‌م پرسیاره‌ش له‌به‌رئه‌وه‌ کراوه تا هۆکاری ترسی به‌شداربووان بزانیان دوا‌ی جی‌پیشتنی شیلتەر، گشت به‌شداربووان به‌ ریژه‌ی (١٠٠٪) ئاماژه‌یان به‌ هۆکاری هه‌ره‌شه‌ و

هه‌ولده‌دهن گرفته‌کانیان چاره‌سه‌ر بکه‌ن و پهره به توانا‌کانیان بده‌ن. ریک‌خراوه‌کانی ئافره‌تان له کوردستاندا زیاتر تیوری کارده‌که‌ن نه‌ک پراکتیکی (Xarabay, 2010). هه‌موو ئەمانه‌ش گومان ده‌خه‌نه سه‌ر کاری ریک‌خراوه‌کانی ئافره‌تان له پرووی سه‌ره‌خویی و کارکردن له پیناو ئافره‌تان و توانای خۆناساندنیان و چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانی ئافره‌تان به‌گشتی و قوربانیانی توندوتیژی خیزانی به‌تایبه‌تی.

٢٤- ئامانجی چوون بو شیلته‌ر: سی به‌شی زیاتری تاکه‌کانی به‌شداربووانی پروویپویه‌که، که ریک‌ژه‌ی (٧٨.٦٪) به‌شداربووانی پروویپویه‌که پیکده‌هین، به‌مه‌به‌ستی چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌کانیان هانایان بو شیلته‌ر بردوو، که‌مترین ریک‌ژه‌ش (١.٦٪) به‌مه‌به‌ستی رزگاربوون له هه‌ره‌شه و خۆشاردنه‌وه له کارانه‌ی که ئەنجامیداون په‌نایان بو شیلته‌ر بردوو، به ریک‌ژه‌ی (٧.٩٪) به‌مه‌به‌ستی دۆزینه‌وه‌ی ژینگه‌یه‌کی ئارام هانایان بو شیلته‌ر بردوو، به ریک‌ژه‌ی (٤.٨٪) به‌مه‌به‌ستی وه‌رگرتنه‌وه‌ی مافه‌کانیان له ریک‌گای یاساوه هانایان بو شیلته‌ر بردوو، به ریک‌ژه‌ی (٣.٢٪) به‌مه‌به‌ستی گه‌یشتن به ئاواته‌کانیان په‌نایان بو شیلته‌ر بردوو، که‌مترین ریک‌ژه‌ش (٢.٤٪) به‌هۆی هۆکاری دیکه‌وه په‌نایان بو شیلته‌ر بردوو.

به‌و شیوه‌یه که له خشته‌ی (١٥) دا خراوه‌ته‌روو (سه‌یری پاشکو بکه) پیمان ده‌لێت که سی به‌شی زیاتری تاکه‌کانی به‌شداربووانی پروویپویه‌که‌ی توپزینه‌وه‌که به‌مه‌به‌ستی چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌کانیان هانایان بو شیلته‌ر بردوو، ئەم ئەنجامانه‌ی سه‌ره‌وه راستیه‌کی ترمان پیده‌لێت،

داواکردنی یارمه‌تی، نزیک‌ی ئەو ریک‌ژه‌یه‌ش (٣.٢٪) هانایان بو ریک‌خراوه‌کانی ئافره‌تان و براده‌ریان ده‌برد بو داواکردنی یارمه‌تی. به ریک‌ژه‌ی (٢٧.٨٪) هانایان بو پۆلیس بردوو بو داواکردنی یارمه‌تی و به ریک‌ژه‌ی (٢٢.٢٪) هانایان بو براده‌ر بردوو بو یارمه‌تی و به ریک‌ژه‌ی (١٥.١٪) هانایان بو که‌سانی دیکه بردوو بو یارمه‌تی، حاله‌تی وا هه‌یه که په‌نای بو ئەو ریک‌خراوانه بردوو که تایبه‌تن به پرس‌ی ئافره‌تان، هه‌روه‌ها هه‌ندیکی دیکه‌شیان هینده بی متمانه‌بوون، که بی هیوابوون له هه‌موو کومه‌لگه بۆیه له ده‌ره‌وه‌ی مال و له‌سه‌ر شه‌قامه‌کان ماونه‌ته‌وه.

ده‌رده‌که‌وتی، که زۆریه‌ی به‌شداربووان له کاتی هه‌بوونی گرفت یارمه‌تیان له خیزان و براده‌ر وه‌رگرتوو، به ریک‌ژه‌ی (٥١.٦٪) پيش‌ئه‌وه‌ی بپن بو شیلته‌ر، ئەمه‌ش پیمان ده‌لێت، که زۆریه‌ی قوربانیان تاراده‌یه‌کی زۆر متمانه‌یان به ده‌زگا فه‌رمی و نافه‌رمیه‌کان نه‌بووه، بو ئەوه‌ی په‌نای بو به‌رن بو چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌کانیان. له‌م حاله‌تانه‌دا هه‌ندیکی له قوربانیانی توندوتیژی خیزانی په‌نای بو خۆکوشتن ده‌به‌ن وه‌ک ریک‌گای چاره‌ی کۆتایی یاخود سه‌رنج راکیشانی ده‌وروبه‌ر بو ئەوه‌ی گرنگیان پئی بده‌ن (Sacks, 1967). وه‌ک له خشته‌ی ژماره (١٤) داده‌رده‌که‌وت (سه‌یری پاشکو بکه)، ته‌نانه‌ت که‌مترین ریک‌ژه‌ی به‌شداربووان که ده‌کاته (٣.٢٪) ئاماره‌یان داوه به په‌ن‌اگرتن ریک‌خراوه‌کانی ئافره‌تان، ئەگه‌رچی له دوا‌ی راپه‌رین چه‌ندین ریک‌خراوی ئافره‌تان دروست بوو له کوردستان و هه‌موویان ئاماره بو ئەوه ده‌که‌ن که یارمه‌تی ئافره‌تان ده‌ده‌ن و

خیزان به پریژه‌ی ئه‌وه‌ی که ئازاری زوریان پئی بگه‌یه‌زیټ یاخود بیانکوژیټ، ئه‌م جوړه کرداره‌ش پریگه پینه‌دراوه له یاسایی ئاسمانی و مه‌ده‌نی (عبدالحمود و البشری، 2005). لپره‌دا ئاماژه به هه‌ندیکی که یس ده‌که‌ین، حالت هه‌بوو به‌هۆی ئاشکرا‌بوونی په‌یوه‌ندی خو‌شه‌ویستییه‌وه، له‌لایه‌ن که‌سوکاریه‌وه هه‌ره‌شه‌ی کوشتنی لیکراوه و په‌نای بۆ سه‌نته‌ری نه‌وا بردووه. هه‌ندیکی دیکه‌یان به‌هۆی بیکه‌سی و خراپی براو براژن له‌گه‌لیان و ئاشکرا‌بوونی تلیفۆنی نه‌ینی و په‌یوه‌ندی به‌که‌سانی دیکه‌وه، به‌هۆی ئه‌شکه‌نجه‌دانه‌وه له نه‌خو‌شخانه ماونه‌ته‌وه‌و دواجار بۆ سه‌لامه‌تی گیانیان ره‌وانه‌ی سه‌نته‌ری نه‌وا کراون. هه‌ندیکی تریان ئاماژه‌یان بۆ ئه‌وه‌کرد که به‌هۆی خراپ مامه‌له‌کردن وه‌کاره‌ینای توندوتیژی (لپدان) له‌لایه‌ن می‌رده‌کانیان روویان له‌شاری هه‌ولپر کردووه. ئه‌م جوړه که‌یسه‌نه‌ی گرفته‌کانیان گه‌وره‌تر ده‌که‌ن به‌تایبه‌تی کاتیک مال و شار به‌چیده‌هیلن به‌تایبه‌تی له‌کومه‌لگای دهوک که به‌کومه‌لگایه‌کی پاریزگار ناسراوه. که‌یسیکی تر ئاماژه‌ی بۆ ئه‌وه‌کرد که له‌ئه‌نجامی ته‌لاق‌دانی دایکی و دووباره شوو‌کردنه‌وه‌ی، باوکی هه‌لسوکه‌وتی زور خراپ بووه له‌گه‌لیان و لپناگه‌ریټ دایکیان بینن و ته‌نانه‌ت پریگه‌ی چوونه ده‌ره‌وه‌شیان پینادات بۆ په‌نایان بۆ سه‌نته‌ری نه‌وا هیناوه. په‌کیکی تر گوتی ده‌مه‌ویټ به‌ئازادی بزیم و هه‌ر چینگایه‌ک بمه‌ویټ بچم، بۆیه باوکم لپدام به‌هۆی ده‌رچوونم له‌مال له‌گه‌ل هاوریکانم تا دره‌نگانی شه‌و. ئه‌م که‌یسه‌یان گرفته‌که‌ی جیاوازه و ده‌یه‌ویټ ئازادانه بزی، په‌لام به‌خپوکاره‌کانی بۆچوونیان و مامه‌له‌یان جیاوازه، ئه‌مه‌ش گرفتی بۆ دروست

که هۆشیاربوونه‌وه‌ی خه‌لک وایکرد له دوا‌ی پراپه‌رین یاسا‌کانی تایبه‌ت به توندوتیژی ئافره‌ت گۆرانکاری به‌سه‌رداییت یاخود یاسایی نو‌ی ده‌ربچیت (هه‌روه‌ک له‌سه‌ره‌وه ئاماژه‌مان پیندا)، به‌لام تا ئیستا گرفتی پراکتیزه‌کردنمان هه‌یه.

25-هۆکاره‌کانی په‌نا بردن بۆ شیلتنه‌ر: له‌کو‌تایی پرسیارنامه‌که‌دا پرسیاریکی کراوه‌مان ئاراسته‌ی به‌شداربووان کردبوو، که باسی هۆکاری په‌نا‌بردنیان بۆ شیلتنه‌ر بکه‌ن، که له‌خسته‌ی (16)دا(سه‌یری پاشکو بکه)، خراوه‌ته‌روو:

زورترین پریژه (24.9%) له به‌شداربووانی پروپیویه‌که ئاماژه‌یان به هۆکاری توندوتیژی خیزانی کرد، که وه‌ک هۆکاریک په‌نایان بۆ شیلتنه‌ر بردووه، به پریژه‌ی (26.9%) ئاماژه‌یان به هۆکاری ره‌دووکه‌وتن کرد، به پریژه‌ی (13.4%) ئاماژه‌یان به هۆکاری ناپاکی هاوسه‌ری کرد، به پریژه‌ی (6.3%) ئاماژه‌یان به هۆکاری په‌یوه‌ندی خو‌شه‌ویستی کرد، به پریژه‌ی (2.3%) ئاماژه‌یان به هۆکاره‌کانی به‌زور به‌شوودان، هه‌ره‌شه‌کردن و چوونه ده‌ره‌وه له‌مال کرد، به پریژه‌ی (1.5%) ئاماژه‌یان به هۆکاره‌کانی ده‌ست درپزی سیکیسی، بوختان، هاوسه‌رگیری، له‌شفرۆشی، ئازادبوون و نه‌خو‌شی ده‌روونی کرد. که‌مترین پریژه‌ش (0.7%) ئاماژه‌یان به ئامرازه ته‌کنۆلۆژییه‌کان و پرفاندن کرد. بۆیه له‌خواره‌وه هۆکاره‌کان و روونکردنه‌وه‌ی به‌شداربووانی نموونه‌ی توژیینه‌وه‌که ده‌خه‌ینه‌روو:

1- توندوتیژی خیزانی: دیارده‌ی توندوتیژی خیزانی بووه به‌جپی گرنگی پیدانی کومه‌لگای نیوده‌وله‌تی و ریکخراوه لۆکالی و نیوده‌وله‌تییه‌کان. دیارده‌ی توندوتیژی خیزانی بریتییه له‌به‌کاره‌ینانی هیژ دزی ئه‌ندامانی

بردووه. ههروهه ها حاله تيكي ديكه ش هه ن و نامازده ده كهن په وه ي به هوي بووني په يوه ندي له گهل كه سيك كه خاوه ن هاوسه ر و منداله. حاله تي ديكه ي وه ك له ده ستداني پاكيزه يي و دوو گيانبوون پالنه ريوون بو په نا بردن بو سه نته ري نه وا. هه موو حاله ته كاني ره دوو كه وتن له لايه ن خيزانه كانيانه وه قبولكراو نين و نافرته تي ره دوو كه وتوو ژباني له مه ترسي داده ييت. بويه په نا ده به ن بو سه نته ري نه وا له دهوك.

به مپييه واده رده كه ويټ كه هوكاره كاني ره دوو كه وتن نافرته تان له شاري دهوك و په نا بردن بو سه نته ره كان، پروون ده يته وه وه ك به زور به شوودان و رازي نه بوون به شوو كردن به خوشه ويسته كه ي، هه لاتن له مال، ناپاكي هاوسه ري، نه نجامداني كاري سيكسي له ده ره وه ي پرؤسه ي هاوسه رگيري، له ده ستداني په رده ي كچيني، سكي ربووني ناياسايي و نايين گورين.

۲- ره دوو كه وتن: دووه م كاري گه رترين هوكار كه هاني نافرته تاني شاري دهوك ده دات په نا بو شيلته ر به رن برپتيه له ره دوو كه وتن، ره دوو كه وتن حاله تيكي قبولنه كراوه و لادانه له عورفي كومه لگه، بويه نه و كچه ي ره دوو ده كه ويټ له لايه ن خيزانه وه دووباره قبولنا كرتته وه. بويه ناچار ده بن په نا بو په نا گه يه ك به ن تاوه كو ژيانيان پاريزراويټ، لاي نافرته تاني ره دوو كه وتوو دهوكيش، سه نته ري نه وا نه و په نايه يه.

له نيو يه كه كاني نموونه كه حاله ت هه بووه كه په يوه ندي خوشه ويستي له گهل كوريك هه بووه، به لام براكه ي رازي نه بووه شووي پي بكات، كچه كه ش ره دوو كه وتوو. نه و په يوه ندييه قبولكراو نه بووه له لايه ن خيزانه وه، بويه په نا ي بو ره دوو كه وتن

كردووه، بويه مالي به جيم بشتوو و په نا ي بو شيلته ر بردووه. قوربانپيه كي تر نامازهي بو نه وه كرد كه ناگونجيت له گهل مي رده كه ي به هوي ناره ق خوار دنه وه ي و ليدان له خيزانه كه ي و منداله كاني. ههروهه ها حاله تيكي تر كيشه ي نه وه بوو كه له گهل هاوسه ره كه ي ره دوو كه وه مالي باوكي ته رك كردووه، به لام له هه مان كاتيشدا مي رده كه ي زور له گه لي خراپه و ده لپت توم ناويټ.

نه گه ر تبيني بكه ين له وانه ي سه ره وه، ده رده كه ويټ كه زوربه ي هه ره زوريان توندوتيزيان له لايه ن كه سه نزيكه كان به رامبه ر كراوه وه ك باوك، برا و هاوسه ر، نه مه جگه له وه ي هه نديكيان نامازهيان به وه كرد، كه ده يانه ويټ نازادبن له برياردان و چوونه ده ره وه ياخود ژيان نه مانه ش هوكار بوون بوټه وه ي هانا بو سه نته ري نه وا به رن تا چاره سه ري گرفته كانيان بكه ن ياخود ده ستنه خه نه ژباني تايبه تيبانه وه.

۲- ره دوو كه وتن: دووه م كاري گه رترين هوكار كه هاني نافرته تاني شاري دهوك ده دات په نا بو شيلته ر به رن برپتيه له ره دوو كه وتن، ره دوو كه وتن حاله تيكي قبولنه كراوه و لادانه له عورفي كومه لگه، بويه نه و كچه ي ره دوو ده كه ويټ له لايه ن خيزانه وه دووباره قبولنا كرتته وه. بويه ناچار ده بن په نا بو په نا گه يه ك به ن تاوه كو ژيانيان پاريزراويټ، لاي نافرته تاني ره دوو كه وتوو دهوكيش، سه نته ري نه وا نه و په نايه يه.

له نيو يه كه كاني نموونه كه حاله ت هه بووه كه په يوه ندي خوشه ويستي له گهل كوريك هه بووه، به لام براكه ي رازي نه بووه شووي پي بكات، كچه كه ش ره دوو كه وتوو. نه و په يوه ندييه قبولكراو نه بووه له لايه ن خيزانه وه، بويه په نا ي بو ره دوو كه وتن

پیاوی به ته مهن ده دریت، یانیش دواي ئه وهی ئافرهت ته لاق ده دریت یان به گهنچی پیاوه که ی ده مریت، خیزان هه ولده دات دووباره به شووی بداته وه، یانیش کاتیک کچان به که سی ناریک و نه شپاو ده درین که له ئاستی کومه لایه تی و ده روون دروستی و جهسته یی کچه دا نییه. ئه مانه هه مووی کاریگه رییان هه یه بو ئه وهی ئافرهت له م حاله تانه دا په نا بو سه نته ری نه وا له دهوک بیات.

6- هه ره شه کردن: هه ره شه کردن یه کیکه له هۆکاره کاریگه ره کان له هه ریمی کوردستاندا، که وا له ئافره تان ده کات په نا بو سه نته ر به رن، یه کیک له ئافره ته کان ئاماژه ی بو ئه وه کرد که دواي ئه وهی هاوسه ره که ی مردووه، که سیکی هاتوته خوازینی و ئه ویش رازییه شووی پی بکات، به لام مامی قبول ناکات و هه ره شه ی کوشتنیان لی ده کات، بویه په نای بو سه نته ری نه وا هیناوه. حاله تیکی تر که ژنیکه ته لاق دراوه، حه زی له ئاموزایه کی دیکه یه تی و ده یه ویت شووی پی بکات، به لام هاوسه ری پيشووی قبول ناکات و هه ره شه ی کوشتنیان لیده کات ده لیت ناییت شووی پی بکه ی چونکه ئاموزای خوته.

7- ده رچوون له مال: ده رچوون له مال هۆکاریکی تره له هۆکاره کان که هانی ئافره تانی دهوک ده دات په نا بو سه نته ر به رن، حاله ت هه یه به هوی ئه وهی له گه ل هاورییه کی له مال ده رچوون و له ده ره وه نووستوون، نه یانوپراوه بگه رینه وه ماله وه و په نایان بو سه نته ری نه وا بردووه. یان ئه و حاله تانه ی که ئافره تی ته لاق دراو له گه ل مالی برا یان له مالی خوشک و زاوا ده ژیت به هۆکاری ئه وهی باوانی له ده ستداوه، ئیتر ناتوازیت به ئاره زووی

ده بیته هۆکاریکی کاریگه ر که ئافره تان له ماله وه رابکه ن و هانا بو شیلته ر به رن له شاری دهوک بو ئه وهی له هه ره شه ی کوشتن پارێزروابن یاخود بی جینگانه بن له به رته وهی هه ندیک له خیزانه کان خویان وه ریان ناگر نه وه.

8- په یوه ندی خۆشه ویستی: هۆکاریکی تری کاریگه ر بریتیه له په یوه ندی خۆشه ویستی که له هه ندیک خیزانی کوردیدا تا ئیستاش ئافره تی له سه ر ده رده کریت له مال و وه ک هه لسوکه وتیکی ناپه سه ند سه یر ده کریت و که م تا زور ئافره تی له سه ر ده کوژریت. بویه زوربه ی ئه و حاله تانه ی به هۆکاری بوونی په یوه ندی خۆشه ویستییه وه که له لایه ن خیزانه کانیا نه وه قبوولنه کرا بووه، له ماله کانیا ن هه لاتوون په نایان بو سه نته ری نه وا بردووه له دهوک.

له وانه ی سه ره وه ئیینی ده کریت، ته نیا په یوه ندی خۆشه ویست نییه، به لکو چه ندین گرفتی تر له م ریگایه وه سه ری هه لداوه وه ک له ده ستدانی په رده ی کچینی و دووگیان بوون و هه ره شه ی کوشتن و حاشالیکردن له که یسه کان له لایه ن خیزانه کانیا ن ئه م هۆکارانه ش وای له که یسه کان کردووه له مال رابکه ن و هانا بو سه نته ر به رن.

9- به زور به شوودان: به زور به شوودان تا ئیستاش له هه ندیک خیزان گرفتیکی گه وره یه. له کوردستاندا به پی یاسا هه موو جوړیک له به زور به شوودان و هاوسه رگیری له خوار ته مه نی 16 سالدا قه ده غه کراوه، به لام تا ئیستا له هه ندیک ناوچه ی هه ریمی کوردستان به زور به شوودان و هاوسه رگیری خوار ته مه نی یاسایی بوونی هه یه (Minwalla, 2011)، حاله ته کانی به زور به شوودان له ناوچه که دا زورن وه ک ئه وهی، بی ویستی کچه که به

وه كو ئيسنا هه نديك له خيزانه كان و باوان يان ته نانه ت مام و خالي نافرته له بري نافرته ته كه پيرار له سهر هاوسه رگيران ده دريت و هيچ حيساييك بو را و بوچوون و بژارده ي نافرته ناکریت له سهر نه و برياره ي كه زور تاييه ته و په يوه سته به ژيانى خودى نافرته ته وه. بويه نافرته تان له م حاله ته دا بويان گونجايت په نايان بو سه نته رى نه وا بردووه بو چاره سه رکردنى گرفته كه يان.

۱۱- له شفروشى: له شفروشى يه كيك له و هوکارانه يه كه خيزان و كومه لگاي كوردى قبولى ناکات و هه لوپستى توندى به رامبه ر نه و كه سانه هه يه، كه نه و كاره نه جامده دن، كاري له شفروشى به نه ينى ده كريت و ته نها نافرته له شفروشى نه جام نادات، به لكو كاره كه به فراوان بووه و پياو انيش له شفروشى كاره كه ي ناسكر ا بييت، نه وا دووچارى سزاي كومه لايه تى توندى ده يته وه جگه له سزاي ياسايى. به لام سزاي كومه لايه تى ته نها له سهر نافرته جيبه جى ده ييت نه ك پياو، نه وه ش هوکاره كه ي بو عورفى كومه لايه تى كومه لگه ده گه رپته وه كه ره وش ت و ناداب و شه ره ف به نافرته وه په يوه ستن نه ك به پياو وه وه. له شفروشى ان له كومه لگه دا قبولن ساكرين و هه ره شى كوش تنيان له سه ره. كومه لگه لانه يان بو ناکاته وه و به ته واوى له خو يانى دوره خاته وه. هه ربويه هه نديك له و حاله تانه ي له سه نته رى نه وا بوون كاري له شفروشى ان نه جام دابو و ئيتر له به رته وه ي كومه لگه له خو يانى

خوى هاتووچوى ده ره وه بکات و چونى بویت و ناسووده يه به ويوه بژيت، بويه له ترسى هه ره شه ي بنه ماله كانيان ناچار بوون په نايان بو سه نته رى نه وا بردووه.

۸- ده سندرېژى سيكسى: ده سندرېژى سيكسى هوکارىكى تره، هه ر كاريكى سيكسى له ده ره وه ي چوارچيوه ي هاوسه رگيرى نه جام بدرت، قبولكرا و نييه و هه مپشه نافرته له و نيوه نده به تاوانبار له قه له م ده دريت. هه موو كات نه م هه لسوكه وته كاتيك ناسكرا ده ييت، سزاي قورسى له پشته وه يه كه زورچاران كوشتنى به دوا دا ديت. هه نديك له و نافرته تانه ي په نايان بو سه نته رى نه وا بردووه له دهوك دووچارى نه م حاله ته بوونه ته وه.

۹- بوختان: هوکارىكى تر بوختانه كه وا له نافرته تان ده كات له ترسى هه ره شه ي كوشتن ياخود هه ر گرفتىكى تر په نا بو سه نته ر به رن، زوربه ي كات بوختان پيدا كرن يه كيكه له و هوکارانه ي كه توندوتيزيى خيزانى لپده كه ويته وه تا نه ورا ده يه ي نافرته به هويه وه ده كوژريت. گومان دروست كرن له سهر نافرته ي هاوسه ردار يان نافرته تيك كه هاوسه رگيرى نه كريد يان ته لاق دراو واده كات له لايه ن خيزان يان هاوسه ره كانيان وه دووچارى توندوتيزيى جه سته يى و ده روونى بينه وه، نه مانه پالنه رن بو هه نديك حاله ت كه له سه نته رى نه وا دا بينرا، كه په نا بو نه و جوړه شوينا نه به ن و ماله كانيان جيبه پلن تاوه كو ژيانى خو يان بپاريزن تا نه ورا ده يه ي مال به جيبه پلن و پروو له سه نته ر بکات بو نه وه ي گرفتى بو چاره سه ر بكن.

۱۰- هاوسه رگيرى: به هه مان شيوه ي هوکاره كانى تر هاوسه رگيرى كاريگه رى خوى هه يه، له به رته وه ي تا

سەیر دەکریت. بەکارهێنانی مۆبایل وەک ئامرازیک بۆ دروستکردنی پەيوەندی لەگەڵ پیاوان لەلایەن هەندیک لە حالەتەکانی زێو سەنتەری نەوا دواتر ئاشکرا بوونی پەيوەندییەکانیان لەلایەن خێزانەکانیانە، بوو بە هۆکاریک بۆ ئەوێ ژيانى ئەو ئافەرەتانە بکەوێتە مەترسییە، هەریوێ ئەو ئافەرەتانە پەنایان بۆ سەنتەری نەوا هێناوە تاوێ کو ژيانى پارێزراوێت و لە هەرهەشەى کوشتن بەدوور بن.

١٥- پرفاندن: حالەتەکانی پرفاندنی ئافەرەتان بوونی هەیه و کەسى نەناسراو قۆلبەستیان دەکەن و دەیانرفینن دواتر لە شوپنێکی دوورە دەست بەجیان دێلن یانیش دەیانکوژن. هەندیک لە حالەتەکانی ئەم سەنتەرە ئەوانەن کە پرفینراون و دواتر خێزانەکانیان لەخۆیانان نەگرتۆتەو ئەوانیش پەنایان بۆ سەنتەری نەوا هێناوە تا ژيانى پارێزراو بێت.

لێرەدا بۆمان پروون دەبێتەو کە زۆریەى ئەو ئافەرەتانەى هانا بۆ سەنتەر دەبەن لە شارى دهوک، بەهۆى هۆکاری کۆمەلایەتییهوێهە لە داب و نەریت، رەدوو کەوتن، بەزۆر بەشوودان، شووکردنی بەزۆرەملی، شووکردن بەزۆر و لە خوار تەمەنى یاسایی، هۆکاری ئابووری و کلتووری و هۆکارەکانی تەکنەلۆژیا، ئەمەش پێچەوانەى ولاتە پێشکەوتووکانە، کە ئامارەکان و نیشانەدەن نزیکی (٨٠٪) ئەو ئافەرەتانەى کە ماوێهەکی زۆر دەمێنەوێهە لە شیلتەرەکان گرتی نەخۆشى ئەقلیان هەیه، زۆریەیان پراپایی یاخود شیوان و نیشانەى خەمۆکیان هەیه (Fernández- et al., 2018) ئەمەش پیمان دەلێت کە بۆشاییەک لە بۆچوونی توێژەرانی

ناگریت و هەرهەشەیان لەسەرە بۆیه پەنایان بۆ ئەم شوپنە هێناوە. ١٢- ئازادبوون: هۆکاریکی تارادەیهک جیاوازتر لە هۆکارەکانی تر، بریتییه لە بێکردنەوێهە یان پیراردانی ژيان بەسەربردن بە ئازادی، واتە شیوازه ژيانیکی بەتەنیا و دوور لە خێزان، ئەمەش تارادەیهک لە هەریمی کوردستان حالەتیکی نوێی و نامۆیه بە کولتووری کوردی. بەهۆى ئامرازەکانی پراگەیاندن و تۆرە کۆمەلایەتییهکان و کاریگەری ئەوانە لەسەر تاکى کوردی، ئیتر بەدەر لە دابونەریت و ژيانى کوردەواری کەسانیک دەیانەوێت شیوازیکی دیکە بژین و سەربەخۆبن و دوور لە خێزان و بەتەنیا بژین، ئەوێهەش پێچەوانەى عورفی کۆمەلگەیه هەریوێهە لەلایەن زۆریه کۆمەلگەوه بە پەسەند نازانرێت و رەت دەکریتەوێهە. چەند حالەتیکی زێو سەنتەری نەوا لەو جۆرانە بوون و مالهەکانیان جێمپێشتوو و پەنایان بۆ ئەم شوپنە هێناوە تا پارێزراو بن.

١٣- نەخۆشى دەروونی: هەرهەندە بە پیراری وەزارەتى کار و کاروباری کۆمەلایەتى ئەو سەنتەرەنە لە هەریمی کوردستاندا بۆ ئەو ئافەرەتانە دروست بوون کە هەرهەشەیان لەسەرە، بەلام لەبەر نەبوونی شوپنێکی گونجاو بە نەخۆشییه دەروونییهکان لە دهوک، بۆیه ئەو ئافەرەتانەش کە نەخۆشى دەروونیان هەیه و بێ لانەن لەو سەنتەرە جێگەیان بۆ کراوێتەوێهە. ئەوانە لەلایەن لایەنە پەيوەندارە حکومییهکانەوێهە بۆ سەنتەرەکە هێنراون.

١٤- ئامرازە تەکنەلۆژییهکان: پەيوەندی ئیوان هەردوو پەرەگەز لەپراگای تەکنەلۆجیا و بەتاییهتى مۆبایل تا ئیستا لە هەندیک خێزانى کوردی وەک کاریکی نەشیاو یاخود ریگەپێنەدراو

نیوان (۱۳-۳۲) سالی‌دایه، هه‌روه‌ها به ریژهی (۱۹.۸٪) ته‌مه‌نیان له‌سه‌رووی (۳۳) سالی‌دایه. هه‌روه‌ها، به ریژهی (۹۹.۲٪) ته‌وانه‌ن که ئاستی خوینده‌وارییان نزمه، واته، که‌متره له قوئاغی ئاماده‌یی به‌لکو ریژهی‌یه‌کی به‌رزیان (۳۸.۱٪) نه‌خوینده‌وارن. ته‌مه‌ش ته‌وه نیشانداده‌ت که په‌یوه‌ندی‌یه‌کی پیچ‌ه‌وانه هه‌یه له نیوان ته‌مه‌ن و ئاستی خوینده‌واری و په‌نا بردن بو شیلته‌ر، واته، هه‌رچه‌نده ته‌مه‌ن به‌رزیت و ئاستی خوینده‌واری نزم بی‌ت ته‌وا ریژهی توندوتیژی زیاده‌بی‌ت و په‌نا بردن بو شیلته‌ر به‌رزده‌بی‌ته‌وه، پیچ‌ه‌وانه‌که‌شی راسته، ته‌مه‌ش گریمانه‌ی دووهم ده‌سه‌لم‌ینی‌ت.

شه‌شهم: ته‌نجامه‌کانی تو‌یژینه‌وه‌که

ده‌توانین گرن‌گترین ته‌نجامه‌کان که له چوارچو‌یه‌ی تو‌یژینه‌وه‌که‌ماندا پی‌یگه‌یش‌تووین که ده‌توانین کورتی بکه‌ینه‌وه له‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌دا: یه‌که‌م: ته‌نجامه‌کانی تایبته به تایبته‌ندی ئافره‌تانی دالده‌دراو: ۱- به‌رزترین ریژه (۸۰.۲٪) به‌شداربووانی رو‌وی‌تویه‌که ته‌مه‌نیان له نیوان (۱۳-۳۲) سالی‌دایه. ۲- په‌نا بردن بو شیلته‌ره‌کان له‌گه‌ل ئاستی خوینده‌واری ئافره‌ت پیچ‌ه‌وانه‌یه، واته، تا ئاستی خویندن به‌رزترین ریژهی دالده‌دراوان که‌متره. ریژهی (۰.۸٪) به‌شداربووانی رو‌وی‌تویه‌که ئاستی خوینده‌واریان ئاماده‌یی، به‌لام ئاستی په‌یمانگا، کوا‌یژ و خویندنی بالا ریژه‌یان سفره، به‌لام نه‌خوینده‌واره‌کان له (۳۸.۱٪) به‌شداربووانی رو‌وی‌تویه‌که پی‌یکده‌هینن. ته‌وانه‌ی قوئاغی سه‌ره‌تاییان ته‌واو‌کردووه (۲۷.۸٪). سه‌باره‌ت به ئاستی خوینده‌واری

کومه‌لگه پی‌شکه‌وتوو‌ه‌کاندا هه‌یه، که مه‌رج نییه ده‌رئه‌نجامی تو‌یژینه‌وه‌کانیان له‌سه‌ر کومه‌لگه‌کانی دیکه جی‌به‌جی بی‌ت، بو نموونه هه‌ریمی کوردستان.

پینجه‌م: گف‌تو‌گۆی گریمانه‌ی تو‌یژینه‌وه‌که

گریمانه‌ی یه‌که‌م: بوونی جو‌ره‌کانی توندوتیژی خیزانی هو‌کارن بو ته‌وه‌ی ئافره‌تان هانا بو شیلته‌ر به‌رن له‌شاری ده‌وک.

به‌پیی ده‌رئه‌نجامی داتا‌کانی ته‌م تو‌یژینه‌وه‌یه زو‌رت‌ترین ژماره‌ی به‌شداربووان به ریژهی (۵۱.۷٪) توندوتیژی جه‌سته‌یی، زاره‌کی و سی‌کسیان به‌رامبه‌ر کراوه و هو‌کاری کاریگه‌ر بوون، بو ته‌وه‌ی ئافره‌تان مال به جی به‌ی‌لن و په‌نا بو شیلته‌ر به‌رن. له‌هه‌مانگاتیشدا به ریژهی جیا‌وا‌زی‌ش جو‌ره‌کانی تری توندوتیژیان به‌رامبه‌ر کراوه وه‌ک توندوتیژی ئابووری، ده‌روونی و هی تر هه‌روه‌ک له‌خسته‌ی (۱۲) دا روون کراوه‌ته‌وه (سه‌یری پاشکو بکه). بو‌یه لی‌ره‌دا په‌یوه‌ندی‌یه‌کی دووانه‌یی هه‌یه له نیوان هو‌کاره‌کانی توندوتیژی وه‌ک هو‌کاری پالنه‌ر و رو‌و‌کردنی ئافره‌تان بو چاره‌سه‌ر‌کردنی کیشه‌کانیان له شیلته‌ره‌کانی ئافره‌تان. به‌مه‌ش قبولی گریمانه‌ی تو‌یژینه‌وه‌که ده‌که‌ین که جه‌خت ده‌کاته‌وه له‌سه‌ر (بوونی جو‌ره‌کانی توندوتیژی خیزانی هو‌کاری سه‌ره‌کیین بو ته‌وه‌ی ئافره‌تان په‌نا بو سه‌نته‌ر به‌رن له‌شاری ده‌وک).

گریمانه‌ی دووهم: په‌یوه‌ندی‌یه‌کی پیچ‌ه‌وانه هه‌یه له نیوان ته‌مه‌ن و ئاستی خوینده‌واری و په‌نا بردنی ئافره‌تان بو سه‌نته‌ر. له‌م تو‌یژینه‌وه‌یه‌دا به‌رزترین ریژهی به‌شداربووان (۸۰.۲٪) ته‌مه‌نیان له

شوویان کاردوو به ریژهی (73٪) شوویان به یه‌کێک کاردوو که خزمیسان نه‌بووه، به ریژهی (39.39٪) هاوسه‌رگیریان ریڤکخراوو له لایه‌ن خۆیان و خیزانه‌کانیانه‌وه و به‌هه‌مان ریژه‌ش به‌شداربووان ئاماژه‌یان به‌وه کرد، که شوو کردنه‌کیان به‌ره‌زانه‌ندی خۆیان بووه. هه‌روه‌ها به ریژهی (53.9٪) ئاماژه‌یان به‌وه‌کرد که پیراردانی پرۆسه‌ی هاوسه‌رگیریان به‌هاوبه‌شی ریڤکخراوو له‌لایه‌ن خودی خۆیان و خیزانه‌کانیان، به ریژهی (31.5٪) پیراردانی پرۆسه‌ی هاوسه‌رگیریان به‌ته‌واوی ریڤکخراوو له‌لایه‌ن خیزانه‌کانیانه‌وه. هه‌روه‌ها، زیاتر له‌سی به‌شی به‌شداربووانی روویڤیوه‌که‌ی تووژینه‌وه‌که به ریژهی (89.3٪) پرۆسه‌ی هاوسه‌رگیریان ریڤکخراوو له‌لایه‌ن خزمه‌کانیان، واته، خۆیان خاوه‌ن پیرار نه‌بوون. زیاتر له‌نیوه‌ی به‌شداربووان به ریژهی (61.7٪) دوا‌ی هاوسه‌رگیریان له‌دووری مالی باوک و دایکیان ده‌ژیان.

دووهم: ئه‌نجامه‌کانی تایه‌ت به توندوتیژی و په‌نابردن بو سه‌نته‌ر

8- به ریژهی (51.7٪) به‌شداربووان توندوتیژی جه‌سته‌یی، زاره‌کی و سیکسیان به‌رامبه‌ر کراوه و هوکاري کاریگه‌رن بو ئه‌وه‌ی ئافره‌تان مال به‌جی به‌یئین و په‌نا بو شیلته‌ر به‌رن. زۆربه‌ی به‌شداربووان به ریژهی (53.2٪) به‌شداربووانی روویڤیوه‌که مامه‌له‌ی خراپ و توندوتیژیان به‌رامبه‌رکراوه له‌لایه‌ن که‌سه‌ نزیکه‌کانیان وه‌ک باوکیان، دایکیان، باپیریان براکانیان، خوشکیان، برازنیان، ئاموزایان، خالیان، ده‌ستگیرانیان، خزمیان و هاوسه‌ری یه‌که‌میان کرد، که مامه‌له‌ی خراپیان له‌گه‌ل کردوون.

باوک، دایک و هاوسه‌ر ده‌بینین دیسان په‌یوه‌ندی تیکه‌له‌کیش هه‌یه له‌نیوان ئاستی خویندن و په‌نابردن بو شیلته‌ره‌کان. ده‌رکه‌وتوو که زۆرینه‌ی ئه‌و ئافره‌تانه‌ی په‌نایان بردوو به‌و سه‌نته‌ره‌کان باوکیان یان دایکیان یاخود هاوسه‌ره‌کانیان نه‌خوینده‌وارن یان ئاستی خویندنیان نزمه.

3- هیچ جوهره‌ی په‌یوه‌ندییه‌کی به‌هیز نییه له‌نیوان ژماره‌ی ئه‌ندامانی خیزان و په‌نابردنی ئافره‌تان بو شیلته‌ر. له‌کاتیگدا که ناوه‌ندی ژماره‌یی خیزانی له‌شاری ده‌وک (6) که‌سه، به‌هه‌مان شیوه به‌رزترین ریژهی دالده‌دراوان که ده‌کاته (69.8٪) ژماره‌ی ئه‌ندامانی خیزانیان له‌نیوان (7-2) ئه‌ندامه.

4- په‌نابردن بو شیلته‌ر په‌یوه‌ندی به‌باری کومه‌لایه‌تییه‌وه نییه، چونکه ئه‌وانه‌ی سه‌لتن ریژهی (39.7٪) پیکده‌هینن، به‌لام ئه‌وانه‌ی خیزاندارن ریژه‌یان زۆر له‌یه‌ک نزیکه که ده‌کاته نزیکه‌ی (42.1٪)، بو‌یه ده‌رده‌که‌وێت زۆرینه‌ی ئافره‌تان که شوویان کردوو زیاتر کاریگه‌ری توندوتیژیی هاوسه‌ره‌کانیان له‌سه‌ره‌یان رووبه‌رووی توندوتیژیی زیاتر ده‌بنه‌وه.

5- زۆرینه‌ی به‌شداربووان به ریژهی (85٪) نموونه‌که‌کانانی ماله‌وه‌ن.

6- به ریژهی (38.6٪) ئافره‌تانی به‌شداربوو باوکیان نه‌ماوه و به ریژهی (22.8٪) دایکیان نه‌ماوه. ئه‌م ریژه به‌رزه ئاماژه‌یه‌که به‌وه‌ی که بوونی باوک و دایک بو سه‌قامگیری و هیشتنه‌وه‌ی خیزان گرنه‌گه. ره‌نگه‌یه‌کێک له‌هوکاره‌کان ئه‌وه‌یپت که ئافره‌ت یان ئافره‌ته‌که به‌بوونی باوک یان دایک زیاتر بتوانی‌ت له‌ماله‌وه‌خوی بگونجی‌تی و گه‌رفته‌کانی چاره‌سه‌ر بکات و په‌نا نه‌باته به‌ر شیلته‌ر.

7- سی به‌شی به‌شداربووانی روویڤیوه‌که‌ی تووژینه‌وه‌که له‌وانه‌ی

توندوتیژی خیزانی و ئاکامه کانی له سه ر ئاستی تاك و خیزان و کومه لگا، ئەمه ش به سوود وه رگرتن له سیمینار و کۆر و کۆبوونه وه کان و به رنامه ی رادیو و ته له فزیو ن و دابه شکردنی پۆسته ر و بلاو کراوه ی روشنبیری بۆ تاك و خیزان. ۳- پپوسته مامۆستایانی ئایینی له مزگه وته کانیش له لایه ن وه زاره تی ئەوقاف و کاروباری ئایینی ئاگادار بکرینه وه، که رۆلی خویان بگین له هۆشیارکردنه وه ی خیزان و پاراستنی پیرۆزییه کانی ئافره تان و جیاوازی نه کردن و وه ستاندنی توندوتیژی جینده ری به تایبه ت له لایه ن ره گه زی نیره وه.

۴- دامه زراوه په روه رده ییه کان له سه ر هه ردوو ئاستی وه زاره تی په روه رده وه و خویندنای بالا رۆلی خویان بگین له سه ر هۆشیارکردنه وه ی تاك و خیزان و کومه لگا به تایبه تی له رینگه ی پرۆگرامی خویندن و بلاو کراوه و سیمینار و کونفراسی زانستی، کارکردن له سه ر گۆرینی کلتووری توندوتیژی خیزانی و گه ران به دوا ی چاره سه ریه کان.

دووه م: راسپارده کان

۱- ئەنجامدانی توپزینه وه ی تر ده رباره ی ئاین گۆرین و کاریگه ری له سه ر ره دووکه وتنی ئافره تان له شاری دهوک.

۲- توپزینه وه ی تر ئەنجام بدریت ده رباره ی رینگا کانی هاوسه رگیری و په نا بردن بۆ شیلته ر.

۳- ئەنجامدانی توپزینه وه ی تر ده رباره ی کاریگه ری ده روونی و کومه لایه تی له سه ر مندالانی ئافره تانی نپو شیلته ر.

۱۰- زۆربه ی تاکه کانی به شداربووانی رووپۆیه که به ریزه ی (۵۱.۶٪) هانایان بۆ خیزان و براده ر ده برد بۆ داواکردنی یارمه تی و که مترین ریزه ش (۳.۲٪) په نایان بۆ ریکخواه کانی ئافره تان ده برد. ئەم ئەنجامه ش پیمان ده لیت که تا ئیستا ریکخواه کانی ئافره تان نه یان توانیوه رۆلی خویان ببین و بینه جپی متمانه ی ئافره تان.

۱۱- سی به شی زیاتری به شداربووانی رووپۆیه که به ریزه ی (۷۸.۶٪) به مه به ستی چاره سه رکردنی کیشه کانیان هانایان بۆ شیلته ر بر دووه. گرنگترین هۆکاره کانی په نا بردنیش بۆ شیلته ر بریتی بوون له توندوتیژی خیزانی، ره دووکه وتن، ناپاکی هاوسه ری، په یوه ندی خۆشه ویستی، به زۆر به شوودان، هه ره شه کردن، ده رچوون له مال، ده ستدریژی سیکسی، بوختان، هاوسه رگیری، له شفرۆشی، ئازادبوون، نه خۆشی ده روونی، هۆکاری ته کنۆلۆجیا و رفاندن.

هه شته م: پپشنیاز راسپارده کانی توپزینه وه که

له م ته وه ره دا پپشنیاز و راسپارده کان ده خه یه نه روو تا وه کو توپزه ران و لایه نی په یوه ندییدار بتوان سوودی لپوه ر بگرن بۆ توپزینه وه ی زیاتر و وردتر. هه روه ها چاره سه رکردنی گه رتی ئەو ئافره تانه ی هانا بۆ شیلته ره کان ده به ن.

یه که م: پپشنیازه کان

۱- کارکردن به دا بینکردنی ژینگه یه کی گونجاو بۆ ئافره تان شیلته ر به تایبه تی دوا ی ده رچوونیان تا وه کو خیزان و کومه لگا وه ک ئافره تیککی ئاسایی مامه له یان له گه لدا بکات، هه روه ها بتوان وه ک مروؤیککی ئاسایی بزین و گه رتیان بۆ دروست نه که ن.

۲- پپوسته کار بکریت له سه ر هۆشیارکردنه وه ی خیزان سه باره ت به

- 10.1111/j.1460-2466.1978.tb01621.x.
- Belsky J (1980) Child Maltreatment: An Ecological Integration. *American Psychologist*, 35(4):320–335.
- Belsky J (1993) Etiology of child maltreatment: A developmental-ecological analysis. *Psychological Bulletin*, 114(3):413–434
- Berns N (2004) Framing the victim: Domestic violence media and social problems. New York: Aldine de Gruyter.
- Belsky J and Vondra J (1989) Lessons from child abuse: The determinants of parenting. In: Cicchetti D & Carlson V (ed.) Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect. Cambridge University Press:153–202
- Clevenger B J M and Roe-Sepowitz D (2009) Shelter Service Utilization of Domestic Violence Victims, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 19:4, 359-374
- Cicchetti D and Rizley R (1981) Developmental perspectives on the etiology, intergenerational transmission, and sequelae of child maltreatment. *CD New Directions for Child and Adolescent Development*, (11):31–55.
- Clark R E, Clark J F and Adamec C (2007) The Encyclopedia of Child Abuse. 3rd ed. New Brunswick, New Jersey, And London: Facts on File.
- Cicchetti D and Lynch M (1993) Toward an Ecological/Transactional Model of Community Violence and Child Maltreatment: Consequences for Children's Development. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*. 56 (1):96-118
- Dodge K A, Bates J E and Pettit G S (1990) Mechanisms in the cycle of violence. *Science*, 250 (4988):1678-1683.
- Dixon L, Hamilton-Giachritsis C and Browne K (2005) Attributions and behaviours of parents abused as children: A mediational analysis of the intergenerational continuity of child maltreatment (Part II). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(1): 58–68.
- Davila Y R and Brackley M H (1999) MEXICAN AND MEXICAN AMERICAN WOMEN IN A BATTERED WOMEN'S SHELTER: BARRIERS TO CONDOM NEGOTIATION FOR HIV/AIDS PREVENTION. *Issues in mental Health Nursing*, 20:333-355
- Diner D and Toktas S(2013) Women's Shelters in Turkey : A Qualitative Study on
- لیستی سه‌رچاو دهکان**
- الجبرین، جبرین علي (۲۰۰۵) العنف الأسري خلال مراحل الحياة. الرياض: مؤسسة الملك خالد الخيرية
- عبدالمحمود، عباس أبو شامة و البشري، محمد الأمين (۲۰۰۵) العنف الأسري في ظل العولمة. الرياض: جامعة نايف العربية للعلوم الأمنية
- فهرج، نجاه محمد (۲۰۱۴) بارودوخی کومه‌لایه‌تی ژناتی شیلته‌ر: توژی‌نه‌وه‌یه‌کی مه‌یدانییه‌ له‌ناو شیلته‌ری دالده‌دانی ژناتی هه‌ره‌شه‌لیکرا و له‌ناو شاری سلیمانی. گوفاری زانکوی سلیمانی، به‌شی B، گوفاریکی زانستیه، به‌شی زانسته مروفايه‌تیه‌کانی زانکوی سلیمانی ده‌ری ده‌کات، ژماره (۴۵).
- قادر، نهرین زرار (۲۰۰۶) رولی سه‌نته‌ری ئافرمتان له‌ کیشه کومه‌لایه‌تیه‌کانیان: لیکولیه‌وه‌یه‌کی مه‌یدانییه له هه‌ریمی کوردستان _ عیراق. زانکوی سه‌لا‌حه‌ددین/ هه‌ولیر، نامه‌ی ماسته‌ری بلأونه‌کراوه.
- هلال، ناجي محمد (۲۰۰۷) العنف الأسري في المجتمع الإماراتي: دراسة ميدانية على عينة من المواطنين والمواطنات بالشارقة. الإمارات: اصدارات مركز بحوث شرطة الشارقة.
- Bybee D and Sullivan C M (2005) Predicting Re-Victimization of Battered Women 3 Years After Exiting a Shelter Program. *American Journal of Community Psychology*, Vol. 36, Nos. 1/2: 85-96
- Brewster M P (2002) Domestic violence theories, research, and practice implications. In: Albert. R. Roberts (ed.), *Handbook of domestic violence intervention strategies: Polices, programs, and legal remedies*. New York: Oxford University Press: 23-48
- Barnett P (1993) THE WALKER 'CYCLE OF VIOLENCE' AND IT'S APPLICABILITY TOWIE'E BATIERING IN THE SOUTH AFRICAN CONTEXT. Johannesburg: University of the Witwatersrand: Unpublished Master Thesis.
- Barnett O W, Miller-Perrin C L and Perrin R D (2010) Family violence across the lifespan: An introduction. (3rd ed). Sage Publications.
- Bartlett J D (2012) Young Mothers, Infant Neglect, and Discontinuities in Intergenerational Cycles of Maltreatment. Tufts University: Unpublished PhD Thesis.
- Bandura A (1971) *Social Learning Theory*. General Learning press:1–45. Available at: http://www.asecib.ase.ro/mps/Bandura_SocialLearningTheory.pdf [Accessed: 10 April 2020]
- Bandura A (1977) Social Learning Theory. *The Journal of communication*. 28: 12–29. doi:

- LIVING IN DOMESTIC VIOLENCE SHELTERS. *Violence Against Women*; 18(1): 102-117
- Postmus J L Berry S M M and Ah Yoo J (2009) Women's Experiences of Violence and Seeking Help. *Violence Against Women*, Volume 15 Number 7: 852-868
- Roberts A R and Lewis S J (2000) Giving Them Shelter: National Organization Survey of Shelters for Battered Women and Their Children. *Journal of Community Psychology*, Vol. 28, No. 6: 669-681
- Scannapieco M and Connell-Carrick K (2005) *Understanding Child Maltreatment: An Ecological and Developmental Perspective*. Oxford, New York. Oxford University Press.
- Sacks H (1967) The Search for help: No one to turn to. In: Shniendman E (ed.) *Essays in Self-Destruction*. New York: Science House, Inc:203- 223.
- Samuels J E (1986) National Institute of Justice Summer Research Fellowships. *Anthropology News*, 27(3):11
- Tjaden P & Thoennes N (2002) *Extent, Nature, and Consequences of Intimate Partner Violence*. Washington, DC: U. S. Department of Justice, Office of Justice Programs.
- Weiner M H (1991) From Dollars to Sense: A Critique of Government Funding for the Battered Women's Shelter Movement. *Law and Inequality, A journal of theory and practice*, 9 (2) :185-277
- Wu S S, Ma C X, Carter, R L, Ariet M, Feaver E A, Resnick M B and Roth J (2004) Risk factors for infant maltreatment: A population-based study. *Child Abuse and Neglect*, 28(12):1253-1264.
- WHO (2007) *The Cycles of Violence: The Relationship Between Childhood Maltreatment and the Risk of Later Becoming a Victim or Perpetrator of Violence: Key Facts*. WHO Regional Office for Europe, cop.2007. Available at: <http://www.euro.who.int/VIOLENCEINJURY%0AThe> [Accessed: 5 April 2020].
- Xarabay F A N (2010) Lost facts: Social study for evaluating organizations in Kurdistan they supposed to defend women rights. Hawler: Barewabarayaty Gshity Ktebkana Gshtheyakan p
- Shortcomings of Policy Making and Implementation. *Violence Against Women*, 19(3):338-355
- Fernández-González L, Calvete E, Orue I and Mauri A (2018) Victims of Domestic Violence in Shelters: Impacts on Women and Children. *The Spanish Journal of Psychology*, 21, e18:1-10.
- Ferraro K J and Johnson J M (1983) How Women Experience Battering: The Process of Victimization. *SOCIAL PROBLEMS*, Vol. 30, No. 3: 325-339
- Garbarino J (1977) The Human Ecology of Child Maltreatment: A Conceptual Model for Research. *Journal of Marriage and Family*, Vol.39, No.4:721-735
- Johnson, John, M (1981) Program Enterprise and Official Cooperation in the Battered Women's Shelter Movement. *American Behavioral Scientist*, vol. 24, no.6:827-842
- McNulty M C, Crowe T K, Kroening C, VanLeit B and Good R (2009) Time Use of Women With Children Living in an Emergency Homeless Shelter for Survivors of Domestic Violence. *OTJR: Occupation, Participation and Health*, Vol. 29, N. 4: 183-190
- Minwalla S (2011) Institutionalized violence against women and girls: Laws and practices in Iraq. *Heartland Alliance for Human Needs and Human Rights*.
- Miller-Perrin C L and Perrin R D (2013) *Child maltreatment: an introduction*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Malgesini G, Sfroza L C and Babovic M (2018) "Gender-based Violence and Poverty", Gender and Poverty Working Group. Available at: [file:///C:/Users/Roshna%20for%20pc/OneDrive/Desktop/New/New%20books%20and%20research%2019-3-2020/2018%20-Gender-based Violence and Poverty in Europe.pdf](file:///C:/Users/Roshna%20for%20pc/OneDrive/Desktop/New/New%20books%20and%20research%2019-3-2020/2018%20-Gender-based%20Violence%20and%20Poverty%20in%20Europe.pdf) [Accessed: 26 April 2020].
- Newberger E H, Newberger C M and Hampton R L (1983) Child Abuse: The Current Theory base and future research needs. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 22 (3): 262-268
- Perez S, Johnson D M and Wright C V (2012) THE ATTENUATING EFFECT OF EMPOWERMENT ON IPV RELATED PTSD SYMPTOMS IN BATTERED WOMEN

واقع المرأة في مركز نوي: دراسة ميدانية في مدينة دهوم

الخلاصة

كيفية مواجهة العنف ضد المرأة من اولويات الحركات النسوية على الصعيدين الداخلي والدولي. الملجأ في إقليم كوردستان يخصص للنساء اللاتي يتعرضن للتهديد والعنف. بصورة عامة فان العنف ضد المرأة هو سمة لكل المجتمعات ولكن تختلف النسب والاسلوب بين مجتمع واخر. تهدف هذه الدراسة إلى الكشف عن العوامل التي لها تأثير على سوء معاملة النساء ودفعهن إلى طلب المساعدة من الملاجئ. اعتمدت الدراسة على منهج كمي، باستخدام استبيان في مركز نوى في مدينة دهوك.

تم إجراء البحث في الفترة من 11 يناير 2018 إلى 31 ديسمبر 2018. وتكونت عينة البحث من 126 مستجيبة. تم إجراء التحليلات الإحصائية باستخدام برنامج SPSS. ووجدت الدراسة بشكل أساسي أن العوامل الاجتماعية مثل العلاقات الرومانسية، والهروب الخطف، والطلاق، والاعتداء الجنسي، وأنواع العنف، والخيانة الزوجية، والزواج القسري، والتهديد بالعنف والقتل هي العوامل الرئيسية التي تجبر المرأة الكردية على الهروب من المنزل واستخدام الملاجئ كمكان آمن حتى حل مشاكلهم.

THE WOMEN'S SITUATION IN NAWA CENTER: A FIELD STUDY IN DOHUK CITY

IZADDIN ABDULSAMAD RASOOL* AND JEHAN ABAS MUHAMMAD**

*Dept. of Sociology, College of Arts, University of Salahaddin, Kurdistan Region-Iraq

**Ministry of Labour and Social Affairs, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

Addressing violence against women is a priority for women's movements at both internally and internationally. In Kurdistan region, the centers or Shelters have become a safe place for those women who are either at risk of or have been subjected to violence. This study aims at revealing the factors have an effect for maltreating women and causing them to seek help from Shelters. The study is based on a quantitative research methodology, using a questionnaire in Nawa center in Dohuk city.

The research was conducted from 11th Jan 2018 to the 31th Dec. 2018. The research sample consisted of 126 female respondents. Statistical analyses were performed using SPSS. The study mainly found that social factors such as romantic relationships, eloping (*Radu kauten*), divorce, sexual assaulted, types of violence, marital infidelity, forced marriage and the threat of violence and killing are the main factors that force Kurdish women to escape from home and use the S Situation, helters as a safe place until solving their problems.

KEYWORDS: Family Violence, Women's Situation, Women's Shelter, Women in Duhok City

پاشکۆ

خشته‌ی (1): خه‌سه‌له‌ته گشتیه‌کانی تاکه‌کانی نمونه‌ی توپزینه‌وه‌که پروون ده‌کاته‌وه

کۆی گشتی	پژیه‌ی سه‌دی	ژماره	وه‌لامه‌کان	گۆراوه‌کان
	23.0	29	۱۷-۱۲	
126	31.0	39	۲۲-۱۸	
	18.3	23	۲۷-۲۲	
	7.9	10	۳۲-۲۸	تەمەن
	10.3	13	۳۷-۳۳	
	6.3	8	۴۲-۳۸	
	1.6	2	۴۷-۴۳	
	1.6	2	۴۸- به‌سه‌ره‌وه	
	38.1	48	نه‌خوینده‌وار	
126	8.7	11	ده‌خوینتی و ده‌نووسی	
	27.8	35	پروانامه‌ی سه‌ره‌تایی	ناستی خوینده‌واری
	24.6	31	ناوه‌ندی	
	0.8	1	ئاماده‌پی	
	0	0	دیلۆم	
	0	0	زانکۆ	
	41.3	52	کچی ماله‌وه	
126	43.7	55	ژنی ماله‌وه	
	11.9	15	قوتابی	پیشه
	1.6	2	فهرمانبه‌ری نه‌هلی	
	1.6	2	هی تر	
	39.7	50	سه‌لت	
	4.8	6	ده‌سنگیراندار	
126	42.1	53	خیزاندار	باری کۆمه‌لایه‌تی
	11.1	14	ته‌لاقدراو	
	2.4	3	تاکمردوو	
126	0.8	1	زۆرباش	
	75.4	95	باش	
	11.9	15	مام ناوه‌ند	باری ئابووری
	11.9	15	خراب	
	45.2	57	ناوه‌ندی پارێزگا	
	19.8	25	قه‌زا	شوینی نیشته‌خوون پێش هاتن بۆ سه‌نته‌ر
126	22.2	28	ناحیه	
	11.1	14	گوند	
	1.6	2	که‌مپ	
126	46.8	59	ناوه‌ندی پارێزگا	
	18.3	23	قه‌زا	
	19.0	24	ناحیه	شوینی له‌ دایکبوون
	15.9	20	گوند	

خشته ي (٢): ژماره و ته مهنی مندالی به شداربووان پروون ده کاته وه

کۆي گشتي	ريژه ي سه دي	ژماره	وه لاهمه کان	گوراهه کان
	45.2	57	به لئ	هه بووني مندال
126	54.8	69	نه خيتر	
56	50	28	٢-١	
	25	14	٤-٣	ژماره ي مندال
	19.6	11	٦-٥	
	5.3	3	٨-٧	
	36.9	41	1 سال كه متر-٣	
111	18.9	21	٦-٤	
	13.5	15	٩-٧	ته مهنی مندال
	9.9	11	١٢-١٠	
	10.8	12	١٥-١٣	
	3.6	4	١٨-١٦	
	1.8	2	٢١-١٩	
	1.8	2	٢٤-٢٢	
	2.7	3	٢٧-٢٥	

خشته ي (٣): ژماره ي نه دمامانی خيترانی به شداربووان ده خاته پروو

ريژه ي سه دي	دوو باره بووه کان	ژماره ي نه دمامانی خيتران
١٨.٢	٢٣	٢-٢
٢٨.٦	٣٦	٥-٤
٢٣	٢٩	٧-٦
١٩	٢٤	٩-٨
٤.٨	٦	١١-١٠
٦.٤	٨	١٢-به ره و سه ره وه
١٠٠	١٣٦	کۆي گشتي

خشته ي (٤): پيشه ي باوك، دايبك و هاوسه ري به شداربووان پروون ده کاته وه

کۆي گشتي	ريژه ي سه دي	دوو باره بووه کان	وه لاهمه کان	گوراهه کان
	3.2	4	00	
	9.5	12	فه رمانبه ري حكومي	
	12.7	16	فه رمانبه ري نه هلي	
126	40.5	51	بيكار	
	5.6	7	خانه نشين	پيشه ي باوك
	22.2	28	مردووه	
	6.3	8	هه ي تر	
	4.0	5	00	
	73.8	93	زني ماله وه	
	4.0	5	كاري فه رمي	
126	0.8	1	كاري نافه رمي	پيشه ي دايبك
	11.9	15	مردووه	
	5.6	7	هه ي تر	
	50.6	38	كاري نازاد	
75	18.6	14	بيكار	پيشه ي هاوسه ر
	17.3	13	كاري فه رمي	
	4	3	خانه نشين	
	9.3	7	مردووه	

خشته‌ی (۵): ناستی خوینده‌واری باوک و دایکی تاکه‌کانی به‌شداربووان پروون ده‌کاته‌وه

ناستی خوینده‌واری	باوک	دایک	هاوسه‌ری به‌شداربووان	رېژه‌ی سه‌دی	دووباره‌بووه‌کان	رېژه‌ی سه‌دی
مردووه	17	9	7.1	-	-	-
نه‌خوینده‌وار	100	114	90.5	84.9	62	84.9
ده‌خویننئ و ده‌نووسئ	2	0	0	12.3	9	12.3
سه‌ره‌تایی	1	0	0	-	-	-
ناوه‌ندی	0	0	0	-	-	-
تاماده‌بی	0	0	0	1.3	1	1.3
دیلوم	5	3	2.4	1.3	1	1.3
زانکو	1	0	0	-	-	-
کوی گشتی	126	126	100.0	100	73	100

خشته‌ی (۶): ناستی خوینده‌واری هاوسه‌ری به‌شداربووان پروون ده‌کاته‌وه

ناستی خوینده‌واری هاوسه‌ری به‌شداربووان	دووباره‌بووه‌کان	رېژه‌ی سه‌دی
نه‌خوینده‌وار	62	84.9
ده‌خویننئ و ده‌نووسئ	9	12.3
تاماده‌بی	1	1.3
دیلوم	1	1.3
کوی گشتی	73	100

خشته‌ی (۷): رېگاکانی شووکردن لای به‌شداربووانی نموونه‌که ده‌خاته‌پروو

جوړه‌کانی شووکردنی نموونه‌ی نوږینه‌وه‌که	دووباره‌بووه‌کان	رېژه‌ی سه‌دی
شووم به‌یه‌کیک کرد که خزم نښه	57	73
شووم به‌ناموزای خوم کرد	7	8.9
شووم به‌خزمیک کرد	8	10.2
به‌رېگای ژن به‌ژنی رېکخراو شووم کرد	2	2.5
به‌شٹیوه‌ی رمدووکموتن	4	5.1
کوی گشتی	78	100

خشته‌ی (۸): پریاردانی پرؤسه‌ی هاوسه‌رگیری پروون ده‌کاته‌وه

پریار له‌سه‌ر پرؤسه‌ی هاوسه‌رگیری	دووباره‌بووه‌کان	رېژه‌ی سه‌دی
هاوسه‌رگیری به‌تعاوی رېکخراوبوو له‌لایین خیزانه‌وه	24	31.5
رېکخراوبوو به‌هاویه‌شی له‌لایین خوم و خیزانه‌کمه‌سه‌ره	41	53.9
به‌ره‌زامغندی خوم بوو	10	13.1
به‌ره‌زامغندی خوم نه‌بوو	1	1.3
کوی گشتی	76	100

خشته‌ی (۹): رېکخستنئ پرؤسه‌ی هاوسه‌رگیری لای به‌شداربووانی پرووږتپه‌که ده‌خاته‌پروو

رېکخستنئ هاوسه‌رگیری	دووباره‌بووه‌کان	رېژه‌ی سه‌دی
خزمانئ خوم	67	89.3
خزمانئ هاوسه‌رکه‌م	4	5.3
هی تر	4	5.3
کوی گشتی	75	100

خسته‌ی (۱۰): شوینی نیشته‌جیبوون پاش هاوسه‌رگیری لای به‌شداربووانی پروپیویه‌که پروون ده‌کاته‌وه

ریژه‌ی سه‌دی	دووباره‌بووه‌کان	شوینی نیشته‌جیبوون پاش هاوسه‌رگیری
29.4	20	له‌گه‌ل هاوسه‌رکهم و خانوادهمه‌ی ده‌ژیم
5.8	4	له‌نزیک مالی باوکی هاوسه‌رکهم ده‌ژین
2.9	2	من و هاوسه‌رکهم له‌نزیک مالی بارکم ده‌ژین
61.7	42	له‌خانویه‌ک ده‌ژین که دووره له مالی باوک و دایکی همدوولامان
100	68	کۆی گشتی

خسته‌ی (۱۱): ریگاکانی چوون بو سه‌نته‌ر پروون ده‌کاته‌وه

ریژه‌ی سه‌دی	دووباره‌بووه‌کان	ریگای چوون بو شیلته‌ر
97.6	123	به‌ریگای پولیس پاخود توپزه‌ری کومه‌لایه‌تی
2.4	3	به‌خوم
100	126	کۆی گشتی

خسته‌ی (۱۲): جوړه‌کانی توندوتیژی که به‌رامبه‌ر به‌شداربووان نه‌نجامدراوه ده‌خاته‌پروو

ریژه‌ی سه‌دی	دووباره‌بووه‌کان	جوړه‌کانی توندوتیژی
16.5	30	توندوتیژی جه‌ستی‌یی
20.9	38	توندوتیژی زارمکی (لفظی)
14.3	26	توندوتیژی سبکی
7.1	13	توندوتیژی نابووری
15.4	28	توندوتیژی دهررونی
25.8	47	هی‌تر
100	182	کۆی گشتی

خسته‌ی (۱۳): نه‌و که‌سه "انه‌ی" مامه‌له‌ی خراپی له‌گه‌ل به‌شداربووانی توپزینه‌وه‌که نه‌نجامدراوه ده‌خاته‌پروو

ریژه‌ی سه‌دی	دووباره‌بووه‌کان	نه‌و که‌سه‌ی مامه‌له‌ی خراپی له‌گه‌ل قورباتیان نه‌نجامدراوه
6.3	8	وه‌لامنه‌دراوه
53.2	67	خزمانی خوم
10.3	13	خزمانی هاوسه‌رکهم
30.2	38	هی‌تر
100	126	کۆی گشتی

خسته‌ی (۱۴): ترس له‌ژیان دوا‌ی جزیپ‌بشتنی سه‌نته‌ر لای به‌شداربووانی توپزینه‌وه‌که ده‌خاته‌پروو

ریژه‌ی سه‌دی	دووباره‌بووه‌کان	وه‌لام
19.8	25	بملی
80.2	101	نه‌خیز
100	126	کۆی گشتی

خشته ۱۴): شوين و كهسي يارمه تيدهرى به شدار بووان پيش نهوهى بين بو سهنتر لاي به شدار بووانى پروپوويه كه پروون ده كاتهوه

داواكردنى يارمه تي له	دووباره بووه كان	ريژهى سهدى
خيزان	37	29.4
برادر	28	22.2
مهلا	3	2.4
پوليس	35	27.8
ريكخراوه كانى نافر هتان	4	3.2
هه تر	19	15.1
كوى گشتى	126	100

خشته ۱۵): نامانجى هانا بردن بو سهنتر لاي به شدار بووانى پروپوويه كه پروون ده كاتهوه

نامانج له چوون بو شينتر	دووباره بووه كان	ريژهى سهدى
چار سههركردنى كيشه	99	78.6
پرزگار بوون له ههه شه و كوشتن	2	1.6
دۆزينه وهى ژينگه بهكى نارام	10	7.9
وههركر تنه وهى ماف له ريگاي ياساوه	6	4.8
گهيشتن به ناوات	4	3.2
خوشار دنه وه لهو كارانهى كردوته	2	1.6
هه تر	3	2.4
كوى گشتى	126	100

خشته ۱۶): هوكاره كانى په نابردنى ژنان بو سهنتر پروون ده كاتهوه

هوكاره كانى په نابردنى ژنان	دووباره بووه كان	ريژهى سهدى
توندوتيزى خيزانى	44	34.9%
په دوو كهوتن	34	26.9%
ناپاكى هاوسه رى	17	13.4%
په يوه ندى خوشه ويستى	8	6.3%
به زور به شوودان	3	2.3%
ههه شه كردن	3	2.3%
دهرچوون له مال	3	2.3%
دهستدرتيزى سيكسى	2	1.5%
بوختان	2	1.5%
هاوسه رگيرى	2	1.5%
له شفروشى	2	1.5%
نازاد بوون	2	1.5%
نه خوشى دهروونى	2	1.5%
نامرازه ته كنولؤژيه كان	1	0.7%
رفاندن	1	0.7%
كوى گشتى	126	100